Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav pro archeologii

Diplomová práce

Bc. Daniela Záveská

Malé náměstí v Hradci Králové. Ke vzniku a vývoji veřejných prostranství ve středověkém městě.

Malé náměstí in Hradec Králové.

To the Formation and Development of Public Spaces in the Medieval Town.

Praha 2016

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jan Klápště, Csc.
Konzultant: Mgr. Radek Bláha

Děkuji vedoucímu práce prof. PhDr. Janu Klápště, CSc za cenné rady a pomoc v pravou chvíli. Velký dík za usilovnou pomoc s datací hradecké keramiky a interpretací nálezové situace patří Mgr. Radku Bláhovi. Mé mamince pak náleží obdiv za znamenitý a vytrvalý přednes Harryho Pottera. K poslechu a tanci zněli z reproduktorů Nick Cave and The Bad Seeds, tudíž děkuji také jim.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 15. května 2016

Daniela Záveská

Klíčová slova

Středověké město – Hradec Králové – veřejná prostranství – Malé náměstí – vývoj městského půdorysu

Key words

Medieval town – Hradec Králové – public place – Malé náměstí – town platform development

Abstrakt

Rekonstrukce inženýrských sítí a dlažby na Malém náměstí v Hradci Králové vyvolala v roce 2006 záchranný výzkum o rozsahu, který v tomto prostoru dosud nebyl překonán. Sondy hloubené v předpokládané trase inženýrských sítí odkryly situace dokládající vývoj a změnu funkce zkoumaného prostoru v období vrcholného středověku. Výzkum zachytil několik fází zpevnění hlavní komunikace spojující město se Slezským předměstím. Nejstarší úpravu povrchu komunikace můžeme klást již do průběhu 13. století. Podél komunikace byla zbudována zástavba datovaná do druhé poloviny 13. století, která nejpozději v první polovině následujícího století zaniká. Uvolněný prostor posléze posloužil pro vytyčení veřejného prostranství, jehož historický vývoj odráží série vrstev zpevněného povrchu. Výsledky výzkumu potvrzují a zpřesňují dříve stanovenou hypotézu o vývoji východní části města.

Abstract

In 2006, the reconstruction of the canalization lane and paving at Malé náměstí of Hradec Králové induced a salvage excavation of such an extent that has not been surpassed so far. Trenches discovered evidence of the development and changes in the function of the explored space during the High Middle Ages. There were found several phases in the surface reinforcement of the main street that connects the town with the Slezské suburb. The oldest surface treatment of the street can be dated as far back as the 13th century. In the second half of the 13th century, a build-up area developed alongside the road and it ceased to exist during the first half of the following century, at the latest. The cleared-up area was later transformed into a public space. Its historical development is reflected in a series of layers of reinforced surfaces. The research results confirm and refine the previously stated hypothesis concerning the development of the eastern part of the town.

OBSAH

1 ÚVOD 6
2 ARCHEOLOGIE MĚSTA HRADEC KRÁLOVÉ. 8
2.1 Počátky bádání v Hradci Králové 8
2.2 Vývoj osídlení a vznik města 9
2.3 Výzkum středověkého města – dosavadní výsledky 10
2.3.1 Vývoj terénu návrší ve středověku 11
2.3.2 Návaznost na starší struktury 12
2.3.3 Opevnění 12
2.3.4 Vývoj půdorysu a jeho stabilizace 14
2.3.5 Církevní stavby 14
2.3.6 Doklady výrobních činností 15
2.3.7 Zásobování města vodou 16
2.3.8 Nakládání s odpadem 17
3 ARCHEOLOGIE VEŘEJNÝCH PROSTRANSTVÍ. STAV VÝZKUMU V ČESKÝCH ZEMÍCH A VE SLEZSKU 18
3.1 Úpravy povrchu veřejného prostranství a jejich vývoj 19
3.2 Náměstí a jeho funkce pohledem archeologie 25
4 ARCHEOLOGIE VEŘEJNÝCH PROSTRANSTVÍ V HRADCI KRÁLOVÉ 27
4.1 Velké náměstí 28
4.1.1 Výzkum Velkého náměstí 29
4.1.2 Vývoj rozsahu Velkého náměstí 30
4.1.3 Úprava povrchu Velkého náměstí 32
4.2 Malé náměstí 35
4.2.1 Archeologický výzkum Malého náměstí 35
5 Záchranný výzkum na ploše Malého náměstí v Hradci Králové, červenec – říjen 2006 42
5.1 Rozbor situace v sondách 43
5.1.1 Sonda A 43
5.1.2 Sonda B 44
5.1.3 Sonda C 45
5.1.4 Sonda D 46
5.1.5 Sonda E 47

5.1.6 Sonda F 48
5.1.7 Sonda G 49
5.1.8 Sonda H 50
5.1.9 Sonda I 50
5.1.10 Sonda J 52
5.2 Nálezy 53
5.2.1 Keramika 53
5.2.2 Stavební materiál 54
5.2.3 Sklo 54
5.2.4 Hrací kostka 54
5.2.5 Kůže 55
5.2.6 Železné předměty 55
5.2.7 Struska 56
5.2.8 Dřevo 56
5.2.9 Kosti 56
5.3 Vyhodnocení nálezové situace 56
6 PROMĚNY VEŘEJNÉHO PROSTRANSTVÍ 62
7 ZÁVĚR 64
8 SUMMARY 65
9 PRAMENY A LITERATURA 66
9.1 Prameny 66
9.2 Literatura 66
9.3 On-line zdroje 78
10 SEZNAM PŘÍLOH 79
10.1 Ilustrační plány 79
10.2 Fotografická dokumentace 79
10.3 Dokumentace sond 79
10.4 Dokumentace artefaktů 80
PŘÍLOHY 81

1 ÚVOD

Zájem o archeologii měst v našich zemích započal v padesátých letech minulého století. Výzkum se tehdy zaměřil především na městské útvary zaniklé ve středověku, jakými bylo Hradištko u Davle či Sezimovo Ústí (*Klápště – Procházka 2006*, 176).

Historická jádra měst se začala zrakům archeologů odkrývat teprve v 70. letech. Intenzivně zkoumána byla centra Mostu, Brna, Olomouce, Uherského Hradiště. Právě do této etapy spadají počátky výzkumu Hradce Králové (*Holub a kol. 2004*; *Klápště – Procházka 2006*, 176; *Richter – Vokolek 1995*). Do stejného období spadají také první výzkumy veřejných prostranství. Další fáze výzkumu je spojována s rekonstrukcí městských jader, která započala po roce 1989 *(Klápště 2005*, 296; *Klápště – Procházka 2006)*. Potřeba oprav a revitalizace je aktuální i dnes.

Charakteristickým rysem pro záchranný výzkum v městském jádru (ale nejen tam) je nedostatek času a prostoru. Badatelský záměr je třeba přizpůsobit stavebním aktivitám. Šanci na nové poznatky mnohdy minimalizuje nejen šířka vkopu pro inženýrské sítě, ale také mladší stavební aktivity, které porušily starší situace.

S podobnými komplikacemi se potýkal také výzkum, který proběhl na Malém náměstí v roce 2006. Cílem této diplomové práce je vyhodnotit a interpretovat nálezové situace s využitím získaného materiálu a dokumentace, jež byla během výzkumu pořízena. Zjištění budou následně zhodnocena v kontextu dosavadních výsledků výzkumu veřejných prostranství v Hradci Králové i dalších českých měst. Součástí práce je rovněž pořízení kresebné dokumentace typického materiálu. Datace materiálu probíhala na základě obecné představy o vývoji východočeské keramiky.[1] Ze zpracování byl až na výjimky vyňat materiál druhotně získaný ze zásypů

[1] Dosud nejucelenější zpracování středověké keramiky z Hradce Králové přináší publikace Miroslava Richtera a Víta Vokolka z roku 1995 (*Richter – Vokolek 1995*). Vypracovaný přehled je zaměřen na období raného středověku a končí ve třináctém století. Rozsah zpracované keramiky byl ovlivněn jednak časovým vymezením badatelského záměru, ale také pramennou základnou, kterou poskytla odkrytá souvrství. Provedené odkryvy ukázaly zásadní rozdíl v mocnosti vrstev, který se projevil v průběhu 13. století. V následujícím období zřejmě došlo ke změně způsobu nakládání s odpadem. Vzrůstající stabilita zástavby a odstraňování odpadu způsobily, že v následujících obdobích převažují planýrovací vrstvy a vyrovnávací vrstvy, které obsahují druhotně přemístěný keramický materiál, který v sobě nenese relevantní informace pro účely datování (*Richter – Vokolek 1995*, 57). Dobře zachované soubory keramiky z následujících etap vývoje města přinášejí odpadní a fekální jímky. I zde se ovšem setkáváme s problémy ohledně období, v nichž k utváření souborů docházelo a tedy i s datací jednotlivých souborů (*Richter – Vokolek 1995*, 57).

inženýrských sítí, které porušovaly většinu sond. Dokumentace řezů poskytla pouze doplňující informace.

2 ARCHEOLOGIE MĚSTA HRADEC KRÁLOVÉ.

2.1 Počátky bádání v Hradci Králové

Za první náhodné archeologické nálezy z Hradce Králové vděčíme několika mužům, kteří ve výkopech pro základy staveb spatřovali významné sdělení o minulosti předků. Průkopníkem se v polovině 60. let 18. století stal Karel Josef Biener z Bienenberku[2] (*Richter – Vokolek 1995*, 3-4; *Bláha – Sigl 2005*, 99). Po Bienenberkově odchodu se zájem o archeologii ve městě přirozeně vytratil. Obrody se dočkal teprve díky působení Moritze Lüsnera v polovině 19. století. Informace o nálezech z konce 19. století zaznamenal Josef Duška, badatel z nedalekého Josefova. Dalšího nadšeného archeologa našlo město v osobě městského tajemníka Ludvíka Domečky, doprovázeného při výzkumných akcích muzejním kustodem Františkem Žaloudkem (*Richter – Vokolek 1995*, 7). V roce 1896 L. Domečka nastoupil na místo ředitele Uměleckoprůmyslového a Městského historického muzea, které bylo založeno roku 1880 (*Bláha – Sigl 2005*, 101). Po odchodu L. Domečky stopy archeologických nálezů ve městě mizí, vynořují se opět až v 50. letech minulého století, jejichž první polovina je spojena s osobností Jana Tomského (*Richter – Vokolek 1995*, 8).

Stálé místo archeologa bylo v muzeu zřízeno v roce 1959. Téhož roku na nově vzniklou pozici nastoupil Vít Vokolek, který svým působením zahájil systematický výzkum a soustavnou záchrannou činnost. O deset let později vzniklo samostatné archeologické oddělení (*Bláha – Sigl 2005*, 104). Až do 90. let minulého století představovalo Archeologické oddělení Muzea východních Čech jediné takto zaměřené pracoviště v kraji. Rozsah spravovaného území neumožňoval věnovat se archeologii města s vyšší intenzitou (*Bláha – Sigl 2005*, 104).

Počátky moderního výzkumu historického jádra Hradce Králové[3] jsou spjaty se jmény Miroslava Richtra a Víta Vokolka. První ze série výzkumů proběhl v závěru

[2] Jeho první archeologické nálezy z Hradce můžeme řadit k nejstarším na našem území (*Sklenář 2011*, 84 – 86).

[3] Území města se od počátku 60. let nachází pod plošnou památkovou ochranou. V roce 1962 byla v jádru města vytyčena městská památková rezervace. V roce 1987 vzniklo ochranné pásmo městské památkové rezervace. V roce 1990 byla ochrana doplněna o vymezení městské památkové zóny (*Hradec Králové 2015*).

60. let 20. století.[4] Příčinou byla plánovaná revitalizace městského jádra, související také s blížícím se 750. výročím první písemné zmínky informující o existenci města. Výsledky výzkumů jsou shrnuty v publikaci *Hradec Králové. Slovanské hradiště a počátky středověkého města* (*Richter – Vokolek 1995*).

Po skončení rekonstrukcí stavební práce a s nimi i záchranné výzkumy na nějakou dobu utichly. V průběhu 90. let v historickém jádru odstartovala v podstatě nepřetržitá záchranná činnost trvající dodnes.

2.2 Vývoj osídlení a vznik města

Strategická poloha Hradeckého návrší sváděla k osídlení již v pravěku. Pahorek o rozloze okolo 13 ha nabízel vyvýšené útočiště, které od úrovně okolního terénu dělil výškový rozdíl více než 10-16 m. Ochranu však nenabízela pouze vyvýšená poloha, ale také rozvětvená ramena řek Labe a Orlice, kolem nichž se rozprostíraly mokřiny (*Richter – Vokolek 1971*, 606; *1995*, 89-90; *Divišová (red.) 2011*, 407).

Nejstarší doklady osídlení pocházejí z pozdní doby kamenné. Tehdy se zde usídlili nositelé kultury nálevkovitých pohárů a založili palisádou opevněné sídliště (*Richter – Vokolek 1995*, 89-90).

Dispozice vrchu lákaly také v pozdní době bronzové. Archeologické nálezy zde prokázaly osídlení kultury s lužickou keramikou. Do této doby spadá vznik hradiště obehnaného valem s dřevohliněnou konstrukcí. Pozůstatků opevnění bylo opětovně využito v 9. – 10. století ke zbudování hradby s čelní kamennou plentou (*Bláha 2006*, 73).

O prokazatelné sídelní kontinuitě však hovoříme teprve od střední doby hradištní. V 11. století Hradec Králové představoval součást přemyslovské hradské správy. V severozápadní části návrší se nejpozději ve 12. století zformovala opevněná akropole o rozsahu 1 ha, oddělená od zbylé části hradiště samostatným opevněním. (*Bláha – Sigl 2005*, 97). Pod návrším se na ostrovech mezi rameny řek postupně

[4] Výzkum předcházela rozsáhlá geologická sondáž hradeckého návrší. V souvislosti s ní se do města nakrátko vrátil J. Tomský, tentokrát jako geolog (*Richter – Vokolek 1995*, 8).

formovalo rozsáhlé osídlení. Jednotlivé osady měly vlastní pohřebiště a pravděpodobně již ve 12. století zde byly zakládány první kostely.[5]

Vznik středověkého města je kladen do první čtvrtiny 13. století. Nejstarší písemný pramen informující o existenci města, nikoliv o jeho vzniku, pochází z roku 1225.[6] Dle názoru M. Richtera a V. Vokolka můžeme klást počátek Hradce právě do dvacátých let, což z něj činí jedno z nejstarších písemně doložených měst v Čechách (*Richter – Vokolek 1975*, 14; *Mikulka 1996*, 23). Původní akropole se sídlem hradské správy se přeměnila v městský hrad a v prostoru předhradí se začala rozvíjet městská zástavba (*Bláha – Sigl 2005*, 97; *Zezula – Kiecoň – Kolář 2007*, 118).

2.3 Výzkum středověkého města – dosavadní výsledky

Miroslav Richter v jednom ze svých textů poznamenal: „*…výzkum v zastavěných areálech … zůstane vždy mosaikou poznatků*“ (*Richter 1975*, 245). Výzkum historického jádra Hradce Králové není jiný. Nečitelnost situace v důsledku starších i novějších zásahů do terénu se zde mísí s omezeními, která s sebou nese záchranný výzkum (*Richter – Vokolek 1975*, 16).[7] Přesto se za dlouhé roky výzkumů podařilo nashromáždit množství poznatků, které umožňují doplnit a upřesnit představy o podobě a vývoji středověkého města a života lidí v něm. V této podkapitole si shrneme výsledky archeologického bádání v několika tematických celcích.

[5] Informace o poloze některých kostelů na předměstí, které padly za oběť výstavbě vojenské pevnosti, se dochovaly díky činnosti Karla Josefa Bienera z Bienenberku (*Bláha – Sigl 2005*, 99).

[6] V listině Přemysla I. se nicméně o obyvatelích města nehovoří jako o „cives“, ale je užit pojem habitatores, což vede některé historiky k úvahám, že v této době bylo město teprve ve svých počátcích a s plně zformovaným institucionálním městem se setkáváme až později. V úvahách vystupuje období kolem letopočtu 1238, ke kterému je ve městě doložena existence minoritského kláštera (*Felcman 2009*, 270). Jiří Kejř k tomu uvádí: „v rozhodné většině případů, kdy je některý sídelní komplex označen jako civitas, můžeme mu s důvěrou přiznávat kvalifikaci města“ (*Kejř 1998*, 92). Výraz habitatores mohl v případě Hradce, ale také Opavy a Znojma poukazovat na nově příchozí obyvatelstvo, což souvisí s počáteční fází vývoje města (*Kejř 1998*, 104 – 105).

[7] O destruktivních zásazích, které v minulosti města negativně ovlivnily výpovědní hodnotu řady archeologických situací, pojednává článek *Stavební činnost 18. až 20. století v Hradci Králové a její vliv na poznání vývoje města a jeho zázemí* autorů R. Bláhy a J. Sigla (*2005*).

2.3.1 Vývoj terénu návrší ve středověku

Na podobu a růst středověkého Hradce Králové působily dva základní faktory. Plošný rozsah strategicky výhodného pahorku, terénní reliéf a rovněž charakter stávající zástavby, která ovlivnila i podobu nově vznikajícího města (*Richter – Vokolek 1995*, 121). Právě vývoj terénu návrší je jednou z otázek, které stále více osvětluje archeologický výzkum.[8] Jedinou dlouho známou terénní sníženinou, o níž informují starší prameny, byla údajná příčná strž probíhající od kostela Panny Marie dále do prostoru návrší zhruba ve východní frontě dnešní Klicperovy ulice.[9] Geologická sondáž z 60. let a následný archeologický výzkum existenci této strže neprokázal (*Richter – Vokolek 1971*, 615). Osvětlení celé situace zřejmě přinese zpracování předstihového výzkumu Velkého náměstí z roku 2010 (*Bláha 2011*).

Objevena však byla jiná přírodní deprese ve směru od pozdější Pražské brány vedoucí dál na východ. O její existenci neměli badatelé do té doby ani tušení. Rýha činila přirozený předěl mezi původní akropolí či pozdějším hradem a předhradím (*Richter – Vokolek 1971*, 609; *1975*, 20). Můžeme rovněž předpokládat, že výrazným způsobem ovlivnila vývoj půdorysu středověkého města, jak si ukážeme později.

V roce 2001 odhalila sonda ve svahu západní části návrší sníženinu překvapujícího rozsahu. Výrazný pokles podloží byl zaznamenán v oblasti budov dnešního Klicperova divadla a přilehlého okolí. Dle předpokladů by deprese měla vést ve směru severovýchod – jihozápad. Fragmenty keramiky naznačují, že vyrovnání prolákliny proběhlo zřejmě na počátku 14. století (*Bláha 2002*, 190–191). Její postupné zaplňování však započalo již ve století předchozím. V úvahu přichází rovněž funkce přirozeného svodu odpadních vod (*Bláha 2002*, 189). Přítomnost deprese dokládají další terénní odkryvy (*Bláha 2002*, 191). V nedalekém čp. 197 sonda zachytila vrstvu s nápadným sklonem směrem k západu (*Richter – Vokolek 1995*, 13). Při výzkumu Klicperova divadla v roce 2000 se podařilo odkrýt souvrství o nápadné mocnosti 3,5 metru (*Bláha 2002*, 191). Rozsáhlá terénní prohlubeň byla zjištěna také v západní části bývalé sokolovny a též dnešních domů čp. 123 a 124. Její zaplnění se předpokládá v průběhu první poloviny 13. století (*Bláha 2004*, 180).

Na výrazný pokles podloží upozornil také předstihový výzkum Velkého náměstí z roku 2010. Ačkoliv výsledky akce nebyly dosud kompletně vyhodnoceny, naznačují,

[8] K metodice a významu studia georeliéfu historických sídel v minulosti například I. Boháčová spolu s I. Herichovou (*2004*), k využití inženýrských sítí pro poznání původního reliéfu L. Hrdlička (*1982*).
[9] Vlivu informace o předpokládané strži na starší teorie o vývoji návrší se budeme věnovat později.

že i další výzkumy by mohly svým zjištěním zcela pozměnit dosavadní představy o podobě reliéfu při vzniku města a jeho vlivu na vyměření a následný posun parcel.

2.3.2 Návaznost na starší struktury

Založení města respektovalo starší sídelní struktury. V severním cípu návrší se nacházela akropole. V její západní části byl v průběhu první poloviny 13. století vystavěn královský hrad. Východní část původní akropole zaujal zřejmě před rokem 1238 minoritský klášter. Městská zástavba se tak počala rozvíjet v jižní části návrší. Královský hrad spolu s klášterem nepřežily husitské bouře v první polovině 14. století, vzniklý prostor byl posléze vcelku rychle využit pro nové parcely (*Richter – Vokolek 1995*, 90, 101-114; *Bláha – Sigl 2004*, 162-163).

2.3.3 Opevnění

Důležitou otázkou archeologického výzkumu je vznik a vývoj městského opevnění, jenž je považováno za jeden z ukazatelů významu a postavení našich měst ve středověku (*Razím 1995*, 9). Jeho pozvolný, leč systematický průzkum započal roku 1969 (*Richter – Vokolek 1971*, 606). Výsledky výzkumů z konce 60. a počátku 70. let spolu s analýzou dostupných písemných a ikonografických pramenů byly zveřejněny v souborné publikaci roku 1995 (*Richter – Vokolek 1995*). K dalším záchranným výzkumům, které doplnily naše představy o podobě a vývoji opevnění města, došlo například roku 2002, důležitá zjištění poskytl také záchranný výzkum při rekonstrukci bývalého pivovaru z roku 2004 a 2005 (*Bláha 2005b*; *2006a*). Jihozápadní části fortifikace se věnuje práce R. Bláha a J. Slavíka (*2012*).

Pro počátky města se předpokládá využití ochranné funkce původního raně středověkého opevnění. Dle dosavadních závěrů sloužilo raně středověké opevnění svému účelu zřejmě v počátečním období města (*Bláha 2004*, 180; *Bláha – Sigl 2004*; *Bláha 2006b*, 39).

Středověké a raně novověké opevnění Hradce Králové bylo tvořeno třemi hlavními částmi. První z nich je horní hradba, která stojí na koruně původního

pravěkého a raně středověkého opevnění.[10] Horní hradbu doplňoval systém kruhových a čtvercových věží. Část této hradby zachytil výzkum u čp. 2 a 45 v letech 1969 a 1970. Sonda u čp. 2 zachytila zeď z lícovaných pískovcových kamenů, jejíž jádro tvořilo lité zdivo. Tato zeď navazovala na již zmíněnou korunu staršího opevnění. Sonda u čp. 45 zachytila destrukci pískovcové zdi datovanou nejmladšími nálezy do průběhu 13. století (*Richter – Vokolek 1995*, 90-92). V první polovině 14. století je s jistotou doloženo opevnění cihlové. K přestavbám a opravám docházelo i ve dvou následujících stoletích (*Bláha 2004*, 180; *2006*, 72).[11] Novější publikovaný výzkum horní městské hradby pochází z roku 2010 a 2011, kdy byly prozkoumány úseky hradby za čp. 51 (*Bláha – Slavík 2012*, 185).

Obranný systém města ve druhé polovině 15. století doplnila parkánová zeď zbudovaná v horní třetině svahu. Zeď se nacházela ve vzdálenosti 6 – 7 m před horní městskou hradbou. V 15. a 16. století byla rozšířena o systém dělostřeleckých bašt (*Divišová 2011*, 408). Jednu z bašt zachytila zjišťovací sonda z roku 2010 (Bláha – Slavík 2012, 189).

Poslední a nejmladší součást opevnění tvořila dolní hradba, která byla situována u paty návrší (*Richter 1975*, 250; *Richter – Vokolek 1975*, 22; *1995*, 127; *Bláha 2003*, 216; *Bláha – Sigl 2004*, 161). Část dolní hradby zachytil výzkum z roku 2001 v dolní části ulice V Kopečku (*Bláha – Slavík 2001*, 375). Záchranný výzkum z roku 2002 v poloze pod terasami Nového Adalbertina, klade vznik tohoto úseku na počátek 16. století (*Bláha 2002*, 224).

Pro srovnání uveďme, že počátky městského opevnění Chrudimi jsou kladeny do druhé poloviny 13. století. Vznik chrudimské parkánové hradby zapuštěné do svahu spadá do období kolem roku 1435 (*Musil 2005*, 80). Zřejmě pouze dřevěné opevnění a příkopy měla dlouhou dobu královská lokace Nový Bydžov (*Kuča 1995*, 41). Počátky středověkého opevnění Plzně jsou datovány do druhé čtvrtiny 14. století (*Nováček – Široký 2004*, 17-20; *Široký a kol. 2008*, 272). Brno započalo s budováním fortifikace již v první polovině 13. století (*Kolařík 2008*, 122). Poměrně záhy po lokaci došlo k opevnění Opavy, nejprve příkopem a posléze hradbou, jejíž vznik je kladen ještě před polovinu 13. století (*Zezula – Kiecoň – Kolář 2007*, 118; *Kolář a kol. 2008*). Opevnění

[10] Návaznost středověké hradby na předešlé raně středověké opevnění byla prokázána například v Chrudimi (*Musil 2005*, 77).
[11] V rozporu s těmito závěry nejsou ani údaje v dochovaných písemných pramenech (*Bláha – Sigl 2004*, 161; *Mikulka 1996*, 32-37).

Jihlavy tvořila v první fázi, která je dle dosavadních zjištění kladena do poslední třetiny 13. století, jednoduchá hradební zeď. V průběhu 14. století pak byla fortifikace doplněna o zeď parkánovou (*Měřínský 2008*, 105, 113).

2.3.4 Vývoj půdorysu a jeho stabilizace

Stabilizace uliční sítě a parcelních hranic probíhala nerovnoměrně.[12] Zdá se však, že počátky fixace městského půdorysu, tak jak jej známe dnes, můžeme klást na závěr 13. století. Důkaz pro toto tvrzení pochází z Velkého náměstí. Parcelní hranice severní fronty domů se stabilizovaly dle výzkumů z roku 1970 již na konci 13. století (*Richter – Vokolek 1995*, 122).

S otázkou stabilizace parcelní sítě úzce souvisí počátky zděné zástavby. Stavebně-historický průzkum z 50. let kladl počátky zděné architektury ve městě do doby vlády Karla IV. Závěry výzkumů vycházely především z tehdejšího stavu bádání a zkušeností z průzkumů dalších českých měst (*Bláha – Frolík – Sigl 2006*, 184). Archeologický výzkum nalézá ojedinělé úlomky cihel a maltoviny již v objektech z průběhu 13. století. Ve vrstvách z 14. století se však vyskytují běžně v celém prostoru středověkého města (*Richter – Vokolek 1995*, 124).

Další poznatky k výskytu zděné architektury ve středověkém městě přinášejí výzkumy v základech domů v Tomkově ulici čp. 178 a 180. Nález mincovního depotu s pražskými groši pod cihlovou zdí datuje její vznik před polovinu 14. století (*Bláha – Frolík – Sigl 2006*, 184-186; *Vorlová 2002*, 14-15, 191; *Sigl 1999*). Nálezová situace z domu čp. 180 datuje cihlové zdivo do průběhu 14. století (*Bláha – Frolík – Sigl 2006*, 186). Zmíněné parcely se nacházely na okraji původní raně středověké akropole. Po zániku hradu a kláštera minoritů během husitských válek byla do městské zástavby začleněna také zbývající část původní akropole.

2.3.5 Církevní stavby

Výzkumu církevních staveb se archeologie ve městě dotknula pouze okrajově. Z dosud získaných informací převažují pozorování učiněná badateli v období výrazných

[12] V evropském kontextu se vývoji parcelace středověkých měst věnoval R. Procházka (*Procházka 2007b*).

stavebních zásahů na konci 18., 19. a počátku 20. století (*Bláha – Kovář – Sigl 2011*, 46-48).

Do období před vznik města spadá hradský kostel zasvěcený pravděpodobně sv. Janu Křtiteli. Poloha kostela je kladena na území akropole (*Bláha – Kovář – Sigl 2011*, 46; *Richter – Vokolek 1995*, 114). S jeho existencí zřejmě souvisí nález spodní části šestiboké románské dlaždice vyšehradského typu s reliéfem lva odkryté při výzkumu dvorků čp. 143-144. Dlaždice se nacházela ve vrstvě datované do druhé čtvrtiny 14. století. Analogie z první poloviny 12. století pocházejí z Vyšehradu, Starého Plzence a Ostrova u Davle (*Richter – Vokolek 1995*, 112; *Hejdová - Nechvátal 1970*; *Bláha – Kovář – Sigl 2011*, 47).

S počátky vývoje města je spjato založení minoritského kláštera ve východní části akropole v první polovině 13. století (*Richter – Vokolek 1995*, 111-114). Další církevní řády se usídlily na předměstích. Za Pražskou branou založili klášter dominikáni, severně od města se usadili němečtí rytíři. Na Pražském předměstí zbudoval klášter řád dominikánek. Kláštery, stejně jako další církevní stavby na předměstí, zanikly v průběhu husitských válek (*Bláha – Kovář – Sigl 2011*, 44).

Zahájení výstavby kostela sv. Ducha je kladeno na přelom 13. a 14. století. Dendrodatace prokázala, že ke smýcení stromů sloužících ke zhotovení dubových konzol boční lodi došlo v období 1305 – 1309 (*Hrubý a kol. 2008*, 32). Vznik předchůdce kostela sv. Ducha je kladen do 13. století (*Kovář a kol. 2008*, 5).

Do průběhu 14. století se datuje vznik kaple sv. Klimenta, stojící v sousedství sv. Ducha. Předpokládanou existenci staršího předchůdce kaple archeologický výzkum nepotvrdil (*Richter – Vokolek 1995*, 115-117; *Hrubý a kol. 2008*, 160).

S církevními stavbami souvisejí četné nálezy gotických architektonických článků druhotně využitých v tělese dolní městské hradby (*Slavík – Sommer 2001*, 201; *Bláha 2003*, 217; *Bláha – Kovář – Sigl 2011*, 50; souborně *Kovář a kol. 2008*). Stávající poznatky by v budoucnu mohla rozšířit rekonstrukce budov v místech někdejších církevních staveb.

2.3.6 Doklady výrobních činností

Poměrně málo informací přináší výzkum Hradce Králové k poznání výrobních aktivit. Nepřítomnost dokladů výrobní činnosti je poměrně běžná ve městech, kde se kolem centra vyvíjela předměstí. Právě na předměstí se stahovaly profese zanechávající

nejvíce stopy v archeologických kontextech. Jedná se především o řemesla využívající pyrotechnologická zařízení (*Klápště – Procházka 2006*, 182). Představu o skladbě řemesel na předměstích si v Hradci můžeme udělat na základě fragmentu berního rejstříku, který obsahoval údaje z let 1390 – 1403. Dochované části dokumentu bohužel nezahrnují údaje pro vnitřní město obehnané hradbami (*Mikulka 1996*, 44).

Jako jeden z mála archeologických odrazů provozování řemesla v jádru Hradce můžeme považovat nálezy získané archeologickým výzkumem z roku 1971 na parcelách čp. 143 a 144 v severní frontě Velkého náměstí. Ve vrstvách tam bylo nalezeno velké množství kusů kůže střižených na obuv a další výrobky, ale také několik dřevěných kopyt. Zmíněné nálezy zřejmě odkazují v souvislosti se zkoumanými parcelami na provozování ševcovského řemesla (*Richter – Vokolek 1995*, 41-50, *tab.* 129-131). Doklady činnosti ševce prostřednictvím odpadu pocházejí z Brna, Opavy, Olomouce, Jihlavy či Litovle (*Procházka 2007a*, 60).

Výrobu barevných kovů dokládá pec odkrytá roku 2000 u Klicperova divadla předběžně datována do období vrcholného středověku (*Bláha – Ježek 2001*, 33-34). V souvislosti s výrobní činností byly uvažovány také nálezy strusky při výzkumech na Malém náměstí (*Richter – Vokolek 1995*, 53; *Sigl 1997*, 165; *Bláha 2008*, 194). Situaci budeme věnovat pozornost v souvislosti se zpracováním výzkumu z roku 2006.

2.3.7 Zásobování města vodou[13]

Dlouhou dobu byla z jádra Hradce známa jediná studna[14] (*Kalferst 1996*, 45), což vedlo v minulosti k úvahám o převažujícím čerpání vody přímo z řeky (*Široký 2000*, 382). Tyto úvahy byly podporovány výsledky hydrogeologického průzkumu, který provedl v druhé polovině 60. let minulého století J. Tomský. Výzkum tehdy vyloučil možnost dosažení horizontu spodní vody z prostoru návrší (*Richter – Vokolek 1995*, 125).

V poslední době však nálezů tohoto typu v centru města přibylo. Objekty interpretované jako studny či cisterny byly zachyceny na veřejných prostranstvích i na parcelách domů. Jedná se o výzkumy v ulici Rokytanského, u Klicperova divadla, na Malém náměstí (*Bláha 2002b*, 189, 191; *2006*, 42; *2008*, 194; *2011*, 40; *Ježek*2000a). Studny doložené

[13] Tématu pitné a odpadní vody ve středověku se souborně věnoval R. Široký (*2000*).

[14] Výzkum z roku 1995 ve východním cípu náměstí rovněž odhalil přítomnost objektu čtvercového půdorysu se stěnami zpevněnými srubovou konstrukcí. Objekt byl interpretován jako studna či jímka. Ve výplni se nacházely četné zlomky keramiky z 13. století (*Kalferst 1996*, 44-45).

již v průběhu 13. století poskytovaly vodu, kterou zadržovalo nepropustné podloží. Spíše než nedostatek mohla být problémem kvalita vody (*Richter – Vokolek 1995*, 125). V 15. století je již v Hradci Králové doložen vodovod[15] (*Bláha – Sigl 2014*, 45; *Široký 2000*, 382). Vodárenská věž se nacházela při „Kozí" fortně, která je někdy ztotožňována s prameny zmiňovanou vodárenskou věží mistra Petra. Doklady existence věže sahají až k roku 1431 (*Tomek 1997*, 43; *Bláha 2005b*,160; *Bláha 2006*, 68-69, 71; *Kořínek 2013*, 22) Její pozůstatky patří k nejlépe dochovaným částem horní městské hradby (*Bláha 2006*, 71). K roku 1516 je datován vznik druhé vodní věže Kropačky nacházející se v jižní části města v místech dnešního čp. 31 (*Bláha 2008c*, 34; *Doubek – Rezková 2009*, 13).

K hloubení studen přikročili hradečtí měšťané znovu v 17. století, kdy došlo k poničení vodovodu (*Bláha 2011*, 40).

2.3.8 Nakládání s odpadem

Pro rané fáze města výzkumy informují o hromadění odpadu ve vrstvách přímo v prostorách města. Odpad takto postupně zaplňoval také terénní deprese, viz výše. Tuto funkci plnila již v průběhu 13. století strž situovaná v místech Klicperova divadla, která pravděpodobně sloužila také jako přirozený svod dešťových a odpadních vod (*Bláha 2002b*, 189). Stejným způsobem došlo pravděpodobně k zaplnění deprese vedoucí od Pražské brány či deprese v ploše Velkého náměstí (*Bláha 2011*, 40). Změnu přístupu zacházení s odpadem můžeme pozorovat s nástupem 14. století. Z tohoto období pocházejí doklady odpadních a fekálních jímek odkrytých v zázemí středověkých domů (*Bláha – Ježek 1999*). Dozvídáme se rovněž o vyvážení odpadu do řek, či za město. Smetiště využívané od 15. do 17. století odkryl záchranný výzkum v Hořické ulici (*Doubek – Rezková 2009*, 10). Obdobná situace byla zachycena v řadě dalších měst (*Široký 2000*).

[15] Vodovod v Mostě je písemnými prameny zmiňován již ve druhé polovině 14. století. Na počátku 15. století započali se stavbou vodovodu také v Brně. Z téhož století pocházejí zmínky o vodovodu v Olomouci (*Široký 2000*,380, 382, 383).

3 ARCHEOLOGIE VEŘEJNÝCH PROSTRANSTVÍ. STAV VÝZKUMU V ČESKÝCH ZEMÍCH A VE SLEZSKU

Veřejná prostranství představovala v našich městech od dob středověku hlavní centra dění. S tím souvisí množství funkcí, které prostranství postupně získávala. Stala se místem reprezentace, setkávání, obchodu a řemesla; dějištěm slavností i výkonu práva.[16] V některých případech zde docházelo k prolínání světské a církevní sféry (*Čapský 2015*, 55-74; *Ježek 2000b*, 32; *Winter 1890*, 507-513; *1991*, 83-102).

Výzkum zaniklých sídel napovídá, že vytyčení náměstí patřilo mezi počáteční kroky při zakládání nového města (*Klápště 2000*, 370; *Hoffmann 2009*, 159). Podobu plochy náměstí ovlivňovala řada faktorů. Lokátoři přinášeli do vznikajícího města vlastní urbanistickou tradici. Klíčová však byla situace vládnoucí v dané lokalitě. Místní podmínky, ať již mluvíme o přírodních dispozicích či starších sídlištních strukturách, významně ovlivnily počínání zakladatelů města, kteří byli nuceni konfrontovat vlastní tradici s možnostmi, jež se nabízely. Zmíněné okolnosti ovlivnily polohu, velikost či tvar náměstí. Podoba prostranství se i nadále vyvíjela až do stabilizace zděnou architekturou (*Hoffman 2009*, 151, 159; *Klápště 2000*, 370; *Radová – Hauserová 1991*, 126).

Po vyměření náměstí začaly po jeho obvodu vznikat první obytné stavby (*Ježek 2000b*, 27, 32; *Klápště 2000*, 370). Parcely vyměřené po obvodu náměstí a rovněž podél hlavních komunikačních tahů byly vnímány jako prestižní. Zdá se, že nedostatek vysoce hodnocených parcel mohl představovat jeden z důvodů rozšíření města a vyměření dalšího veřejného prostranství. Tímto způsobem je interpretována situace ve středověkém Mostě[17] (*Klápště 1997*, 338; *2000*, 370; *Ježek 2000b*, 33; *Hoffmann 2009*, 159; *Razím 2000*, 44). V. Razím v této souvislosti připomíná, že zejména v počátcích, dokud město nesevřelo zděné opevnění, představovala rozšíření půdorysu města výrazně snáze realizovatelný úkon, než tomu bylo posléze (*Razím 2000*, 44).

Důvody a způsob vzniku dvou a více veřejných prostranství jsou různé. Za jednu z příčin je považován vliv starších sídelních struktur. F. Hoffmann přisuzuje původ čtyř

[16] Využití hlavních a vedlejších veřejných prostranství se samozřejmě lišilo (*Hoffmann 2009*, 159).
[17] Známe ovšem také opačnou situaci. V případě Berouna zůstala zřejmě nadhodnocená plocha náměstí nevyužita více než dvě století (*Ježek 1997*, 315-316; *2000b*, 32; *Razím 2000*, 47).

olomouckých náměstí spojení předlokačních osad, které provázely založení města (*Hoffmann 2009*, 159). Předběžné závěry novějších výzkumů však naznačují jiné možnosti vývoje (*Zajíček 2012*, 103, 109). Dvě náměstí, kterými se pyšní Uherské Hradiště, souvisejí s životem dvou komunit přesídleným do královského města. Složitý vývoj půdorysu naznačují rovněž veřejná prostranství Brna. V areálu hradeb vznikla dvě náměstí, starší osídlení zůstalo za hradbami (*Hoffmann 2009*, 159; *Merta a kol. 2007*, 149). Rozsáhlá diskuse je vedena kolem geneze jádra středověké Opavy a jejích náměstí (*Zezula – Kiecoň – Kolář 2007*). Příčinu vyměření dalších veřejných prostranství lze hledat také ve zvyšujících se nárocích trhu. Specializace mnoha tržišť se v názvu náměstí odráží do dnešních dnů. V Praze, v Brně a mnoha dalších městech nalézáme například trh rybářský, dobytčí, uhelný, koňský a řadu dalších (*Havrda 2000*, 117; *Procházka 2011*, 180-182; *Bláha 2008*, 194).

3.1 Úpravy povrchu veřejného prostranství a jejich vývoj

K reprezentativnímu centru měla středověká náměstí v počátcích své existence velmi daleko. Způsob tehdejšího života, hygienu a nakládání s odpadem nevyjímaje, a pohyb většího množství lidí se neblaze projevoval na stavu veřejných prostranství, jejichž povrch se mnohdy měnil na blátivou vrstvu, do níž se zašlapával odpad vznikající při každodenních činnostech.[18] Řešení nevyhovující situace[19] spočívalo v pokusech o zpevnění zatěžovaného terénu. Přednostně dlážděny byly povrchy náměstí a posléze i hlavních ulic (*Winter 1991*, 39; *Piekalski 2014*, 141).

Různé varianty zpevnění povrchů patří k častým situacím odhaleným v průběhu archeologického výzkumu veřejných prostranství a představují důkaz o existenci a vývoji prostranství v minulosti. Za další důkaz bývají označovány plošné vrstvy, kde je půdní typ promíšen s organickým odpadem a artefakty (např. *Furmanek a kol. 2012*, 23-24)

[18] V počátcích měst se produkovaný odpad kumuloval nejen na parcelách, nečistoty byly mnohdy vymetány do ulic a ušetřena nebyla ani veřejná prostranství. Po jisté době však nárůst vrstev ustal. S tím souvisí změna nakládání s odpadem a budování fekálních jímek v zázemí domů (*Sokol 2000*; *Široký 2000*). O vlivu přírodních podmínek na ukládání nečistot ve městě hovoří například J. Piekalski (*2014*, 139-140).

[19] Zvláště z počátku vnímali obyvatelé měst blátivý povrch spíše jako problém funkční, než hygienický. K této úvaze vede série opakujících se vrstev štětu znovu překrytých vrstvami organického původu (*Sokol 2000*, 6).

Vývoj úprav povrchu veřejných prostranství probíhal v našich zemích nerovnoměrně. Z archeologických kontextů je možné vyčíst, že snahy o zpevňování povrchů náměstí započaly v některých našich městech nedlouho po jejich vzniku. K těmto časným úpravám povrchů bylo většinou užíváno kamenného posypu.[20] Materiál sloužící ke zpevnění byl obvykle získáván z místních zdrojů, jak ukazují výzkumy například v Praze, Plzni, Opavě či Ostravě (např. *Vyšohlíd 2010*, 86; *Piekalski 2014*, 144-145; *Holub a kol. 2006*, 173; *Široký – Nováček 2000*, 291). Kromě směsi oblázků a v menší míře i větších kusů kamene mohl posyp obsahovat také příměs jiných materiálů. Užívána byla například struska, kosti,[21] zlomky cihel či keramiky (*Čiháková 2007*, 66; *Kolář – Zezula 2014*, 226). Počáteční zpevnění obvykle nedokázala zabránit opětovnému zanášení. Na mnoha místech tak vznikala souvrství tvořená sledem odpadních a posypových vrstev.

Podívejme se nyní blíže na konkrétní příklady prvotního dláždění. Nepřekvapí, že mezi lokalitami s doklady časné úpravy veřejných prostranství řadíme **Prahu**.[22] V první polovině 13. století došlo například k plošnému zpevnění povrchu Staroměstského náměstí, Malého náměstí či Ovocného trhu (*Bureš – Dragoun 1991*, 266-268, 275, 281; *Huml 1996*, 266, 268; *Starec 1998*, 31-33; *Hrdlička 2000*, 198-199, 205).[23] Souvrství sestávající z nánosů odpadu prokládaných vrstvami posypu z průběhu 2. poloviny 13. století a počátku 14. století, byla zachycena při výzkumu Uhelného trhu (*Havrda 2000*, 120, 125-126). Mocnosti jednoho metru dosáhlo obdobné souvrství na náměstí Republiky, k jehož uložení došlo zřejmě ještě před koncem 13. století (*Juřina a kol. 2009*, 70; *Vyšohlíd 2010*, 86-88).

---

[20] Metodice výzkumu, dokumentaci a terminologii povrchových úprav komunikací se v kontextu archeologie věnoval článek Jarmily Čihákové. J. Čiháková zde doporučuje upustit od využívání pojmů „štět" a „štětování", které považuje v kontextu mezioborové spolupráce za matoucí. Jako vhodnější volí termín „posyp", který bude užíván rovněž v kontextu této práce (*Čiháková 2007*). Při studiu literatury se nabízí otázka, kde přesně se nachází hranice mezi posypem/štětem a kamennou dlažbou. Z některých popisů nálezové situace vyplývá pro čtenáře nejistota, kam zkoumané dláždění zařadit (např. *Richter – Vokolek 1995*, 122). Z literatury vyplývá několik kritérií, která by měla stabilní dlažba splňovat. Jako dlažba je vnímána povrchová úprava složená ze systematicky kladených kamenů, které mohou být zapouštěny do pískového či hlinitého lože. V případech některých starších dlažeb nebylo lože rozeznáno. Pravidelná údržba takovéto dlažby následně zamezila tvorbě vrstev nečistot. J. Čiháková upozorňuje v souvislosti s klasifikací dláždění na existenci přechodových forem (*Čiháková 2007*, 65; *Kolář – Zezula 2014*).

[21] Nejstarší opavské dláždění obsahovalo kromě různě velkých kamenů také nemalý podíl zvířecích kostí, především lopatek tura domácího. Kosti byly interpretovány jako záměrná příměs posypu (*Kolář – Zezula 2014*, 226).

[22] Nejstarší zpevnění komunikace v Praze je datováno do 12. století (*Havrda – Tryml 2009*).

[23] Zpevnění ve většině případů navazovalo přímo na podloží. Zjištěny byly rovněž lokální pokusy o vyspravení poškozených míst (*Bureš – Dragoun 1991*, 266-268, 275, 281; *Huml 1996*, 266, 268; *Starec 1998*, 31-33).

V **Plzni** je první úprava povrchu náměstí[24] prokázána ke konci 13. století, tedy nedlouho po vzniku města. Terén náměstí byl předtím vyrovnán a následně v některých místech zpevněn vrstvou oblázků. Po prvotním zpevnění zde došlo k masivnímu nárůstu odpadních vrstev. Skutečnost, že podmínky nebyly vyhovující, naznačuje snaha řešit opětovné zanášení položením dřevěných hatí. Při následujících předlažbách byly valouny zpevněny válcováním či natloukáním (*Nováček – Široký 2000*, 291; *Kolář – Zezula 2014*, 232). Po jisté době užívání se na dláždění začaly projevovat známky opotřebení. Taková místa vyžadovala úpravy. Zarovnáváním vzniklých prohlubní novými vrstvami materiálu docházelo k zesilování vyrovnávacích vrstev. Mezi těmito výplněmi bylo zaznamenáno minimální znečištění, což svědčí buď o pravidelné údržbě, nebo také o relativně krátkém časovém úseku mezi opravami (*Široký – Nováček 2000*, 291). Pěchováním či válcováním stlačená rovná vrstva oblázků byla výzkumem zachycena také v přilehlých ulicích (*Široký 2007*, 112).[25]

Do pokročilého 13. století je kladeno zpevnění posypem na náměstí v **Chrudimi** (*Frolík – Sigl 1998*, 31; *Frolík – Sigl 2005*, 134-136; *Kolář – Zezula 2014*, 232).

Z druhé poloviny 14. století pochází úprava povrchu náměstí a některých přilehlých ulic v **Českém Brodu**. Posyp zřejmě nepokrýval celý povrch náměstí, což naznačují objekty odkryté v jeho ploše (*Frolík 1997*, 740).

Prostřední náměstí v **Mostě** bylo takto upraveno vrstvou zelenošedého jílu s příměsí kamene kolem poloviny 14. století. Také v tomto případě došlo před zpevněním povrchu k snížení úrovně terénu. Místy výraznější zpevnění naznačuje intenzivně užívané úseky (*Klápště 2008*, 300, 304).

V **Brně** se hlinité vrstvy střídané štěrkovým zpevněním formovaly již od počátku 13. století. Mocnost těchto vrstev se zde pohybuje běžně okolo 1m (*Procházka 2011*, 182). Nejstarším úpravám předcházelo snížení původního terénu na úroveň podloží, na které již navazoval posyp (*Procházka 2000*, 98; *Holub a kol. 2006*, 173).

Úctyhodných rozměrů dosáhla obdobná souvrství v **Litovli**. Masivnímu nárůstu terénu, který zde byl zaznamenán od 13. století, napomáhala poloha v inundaci řeky již od 13. století. Při výzkumu náměstí Přemysla Otakara archeologové zdokumentovali

[24] Dnešní náměstí Republiky.

[25] Po okrajích komunikace zachytily sondy v některých místech výrazný nárůst odpadních vrstev tvořených především hnojem. Výzkum rovněž prokázal nerovnoměrné ukládání odpadu v rámci jednotlivých ulic. Rozdílná skladba odpadu naznačuje odlišnosti v každodenních činnostech souvisejících se vznikem a nakládáním s odpadem v rámci jednotlivých domů (*Široký 2007,* 113).

v některých místech až 1,6 m posypových a odpadních vrstev (*Šlézar – Faltýnek 2004*, 204; *Faltýnek – Grégr – Šlézar 2008*, 411; *Kolář – Zezula 2014*, 233).

Povrch **olomouckého** Dolního náměstí byl opatřen posypem v průběhu 13. a 14. století (*Bláha, J. 1995*, 29-30; *1999*, 208; *Kolář – Zezula 2014*, 232). Zpevnění Horního náměstí je datováno do průběhu 14. století. Posyp zde nepokrýval celou jeho plochu, ale pouze vybraná místa. Výzkum Horního náměstí odkryl také obrubníky z dřevěných fošen pocházející z 1. čtvrtiny 14. století (*Faltýnek 2001*, 226).

Na Dolním náměstí v **Opavě** je položení prvního zpevnění prostranství formou posypu kladeno na základě početné sekvence dendrodat do druhé poloviny 30. let 13. století. Výrazný nárůst terénu nebyl na zkoumané ploše zachycen. Tenké odpadní vrstvy či jejich absence naznačují buď rychlý sled úprav či průběžnou údržbu povrchu. Výraznější nárůst odpadních vrstev s opakovaným předlážděním zde byl zaznamenán především na více frekventovaných místech. Po jisté době užívání prostranství se začal povrch dláždění místy zanášet splachy z okolních parcel. Jako dočasné řešení posloužily haťové konstrukce. Po degradaci zmíněných úprav proběhlo pravděpodobně během první poloviny 14. století opětovné zpevnění posypem. Také zde je jako v případě Plzně zvažováno válcování (*Zezula – Kiecoń – Kolář 2007*, 126; *Kolář – Zezula 2014*, 228-229; *Kiecoń – Kolář – Zezula 2005*, 306). Zpevněny byly také přilehlé komunikace (*Zezula – Kiecoń – Kolář 2007*, 126).

Z konce 13. století pochází úprava posypem z říčních oblázků a valounů zachycená při výzkumu Masarykova náměstí v **Ostravě**. Vrstva stejně jako v řadě dalších měst navazovala přímo na podloží. Některé úseky zpevnění vykazovaly známky zanášení splachy z okolních parcel. Zanášená místa byla v první polovině 14. století pokryta hatěmi, podobně jako v Opavě, viz výše. V intenzivněji využívaných částech prostranství bylo zaznamenáno více úrovní povrchových úprav. Zachyceny byly rovněž pískové vyrovnávací vrstvy (*Zezula 2003*, 19-21, 34; *Zezula a kol. 2009*, 545-550).

K náměstí přilehlé ulice v **Sulowě** byly v období přelomu pozdního středověku a raného novověku zpevněny prostřednictvím dřevěných konstrukcí. Prokázáno bylo rovněž zpevnění posypem (*Drużyłowski – Marciniak-Wisłocka 2008*, 399-404).

Také v **Bytomi** odhalil výzkum úpravu povrchu s využitím dřeva. Zpevnění hatěmi z jedlových a borových větví je datováno do 13. století. Posypové vrstvy jsou archeologicky doloženy až pro období 14. a 15. století (*Wójcik - Kuehnel 2004*; *Kolář – Zezula 2014*, 233).

Počáteční fáze náměstí v **Glivivcích** byla rozpoznána v podobě organické vrstvy. Doklady zpevnění povrchu náměstí jednoduchým kamenným posypem pochází z průběhu 13. století (*Furmanek a kol. 2012*, 23-24).

Archeologické výzkumy náměstí v **Bielsku** odhalili pozdní využití posypu v průběhu 16. století. Jedná se zároveň o nejstarší archeologicky doloženou úpravu povrchu tamního náměstí. Skutečnost, že se nemuselo jednat o první snahy o zpevnění, naznačuje situace v přilehlých ulicích, kde je posyp doložen již v průběhu 14. století (*Chorąży – Chorąży 2007*, 90; *2012*, 233).

Pozvolnou proměnu v přístupu k úpravě veřejných prostranství můžeme v českých městech pozorovat v průběhu 14., více však až v 15. století, kdy stabilní dlažby zarazily nekontrolovatelný nárůst organických vrstev (*Kolář – Zezula 2014*, 237; *Procházka 2007a*, 64-65). Pořízení dlažby bylo pro města poměrně nákladné. Svědčí o tom četné úlevy panovníků, které nacházíme v písemných pramenech. Povolení vybírat mýtné za účelem vydláždění komunikací udělil několika českým a moravským městům již Jan Lucemburský. V zušlechťování povrchů měst takto pokračoval také Karel IV. (*Winter 1890*, 502).

Výrazným způsobem předstihla výše nastíněný vývoj slezská **Vratislav**. Městské účty zde dokládají položení stabilní dlažby na přelom 13. a 14. století, což potvrzuje také archeologie. Výzkum Rynku zachytil zpevnění hlavních komunikačních tahů kameny kladenými do pískového lože již na konci 13. století[26] (*Piekalski 2004*, 21; *Piekalski 2005*, 44; *Piekalski – Wachowski (eds.) 2010*, 154; *Piekalski 2014*, 147). Pro konec 13. a počátek 14. století jsou pro Vratislav typické povrchy zpevněné dřevem různých konstrukčních typů (*Piekalski 2004*, 21; *Piekalski 2005*, 43; *Piekalski – Wachowski (eds.) 2010*, 154; *Piekalski 2014*, 145-146).

Kamenná dlažba kladená do hliněného lože je doložena na Malostranském náměstí v první polovině 14. století. S pískovým ložem se zde s jistotou setkáváme v období renesance, jeho výskyt se však předpokládá již pro polovinu 15. století (*Čiháková 2007*, 68; *Bureš – Dragoun 1991*, 282; *Havrda – Tryml 2009*, 48).

Výzkum na náměstí Míru v Jindřichově Hradci odhalil dlažbu z volně ložených lomových kamenů datovanou do poloviny 14. století (*Burian 1999*, 1).

[26] Dlažební kameny se dochovaly pouze v ojedinělých případech, v nálezových situacích převládala písková lože. Kameny byly zřejmě znovu použity při následujících předlažbách.

V **Brně** je stabilní dlažba doložena na základě písemných pramenů od 40. let 14. století. Dlážděny byly i některé ulice. Archeologické doklady pocházející z náměstí Svobody poskytují data, která posouvají vznik stabilní dlažby v Brně již do druhé poloviny 13. století, kdy výzkum zachytil dláždění z nasucho kladených kamenů (*Procházka 2000*, 101; *2007a*, 65; *Procházka 2011*, 184-185; *Holub et al 2006*; 173-174).

Kočičími hlavami bylo dlážděno Dolního náměstí v **Olomouci**. Položení dlažby je na základě svědectví písemných pramenů předpokládáno kolem roku 1351 (*Bláha 1999*, 208). Dláždění Horního náměstí říčními valouny rovněž připomínalo „kočičí hlavy" a pokrývalo plochu 100 m^2 (*Faltýnek 2001*, 226). Okraj plochy ohraničoval obrubník tvořený svisle postavenými dřevěnými fošnami o šířce až 30 cm. Odhalená situace spadá do období kolem první čtvrtiny 14. století (*Faltýnek 2001*, 226).

Pro Dolní náměstí v **Opavě** lze předpokládat zpevnění dlažbou v období pozdního středověku (*Kolář – Zezula 2014*, 236). Z poloviny 16. století pak pochází štěrkopísková drenáž. Drenáž tvořila podklad pro vlastní dlažbu, která byla pravděpodobně rozebrána a znovu použita. Nálezová situace v Opavě ukazuje, že i položení vyspělejších dlažeb mohlo předcházet snížení terénu (*Kolář – Zezula 2014*, 236).

Z výše uvedeného vyplynuly častěji se vyskytující jevy. Vzniku dláždění často předcházelo snížení terénu, mnohdy až na podloží. Takové případy jsou známy z Prahy (*Bureš – Dragoun 1991*; *Starec 1998*), Plzně (*Široký a kol. 2007*, 112), Mostu (*Klápště 2008*, 300), Chrudimi (*Frolík – Sigl 1998*, 31), Brna (*Procházka 2000*, 98) či Opavy (*Zezula – Kiecoň – Kolář 2007*, 126). Příčiny těchto zásahů mohly souviset s opakovaným odstraňováním bláta či se snahou o vyrovnání povrchu (*Procházka 2000*, 98; *Frolík – Sigl 1998*, 31). V Opavě je snížení terénu kladeno do souvislosti se stavbou dřevěných odvodňovacích koryt (*Kolář – Zezula 2014*, 226). Povrchová úprava ne vždy pokrývala celou plochu, jak ukazuje situace v Plzni (*Nováček – Široký 2000*, 291), Českém Brodě (*Frolík 1997*, 740) či Olomouci (*Faltýnek 2001*, 226). Vytížené úseky musely být spravovány a mohou se následně projevit jako zesílené vrstvy. Příčinou zesílených vrstev posypu může být také snaha o vyrovnání členitého povrchu v některých úsecích (*Kolář – Zezula 2014*, 228). Situace v Plzni a Opavě naznačuje záměrné utužení povrchu válcováním či natloukáním (*Nováček – Široký 2000*, 291; *Kolář – Zezula 2014*, 228). K obnově zanášených povrchů mnohdy sloužily hatě

(*Zezula 2003*; *Kolář – Zezula 2014*, 229). Zdá se, že snahy o údržbu zpevněného povrchu se v některých městech projevovaly ještě před položením pevné dlažby (*Široký – Nováček 2000*, 291; *Kolář – Zezula 2014*, 228). Absence zpevnění povrchu zejména pevné dlažby v archeologickém kontextu pro určité období nutně neznamená, že povrch v minulosti nebyl takto upraven, je známo, že kvalitní materiál býval odstraněn a využit znovu (*Čiháková 2007*, 67). Povrchy méně prestižních prostranství a komunikací zůstávaly bez úpravy delší dobu. Hovoříme o „prašném povrchu", jehož odhalení v archeologických kontextech je nesnadné, nikoliv nemožné.[27] Takový povrch byl zachycen například v Brně v Kobližné ulici (*Čiháková 2007*, 64-65; *Procházka 2000*, 98).

3.2 Náměstí a jeho funkce pohledem archeologie

Sídlem trhů se náměstí stávala poměrně záhy po svém vyměření. V této souvislosti vznikaly v jejich prostoru stavby (většinou dřevěné), krámce či kupecké lavice poskytující zázemí obchodníkům. Předpokládá se, že zázemí mohla nabízet také dřevěná loubí okolních domů. Prostorů loubí využívali i řemeslníci sídlící v okolních domech. Z řady analogií je znám vztah radniční budovy a kupeckých domů, které byly budovány v prostoru náměstí.[28] Z našeho území dokládají tento vztah písemné prameny pro 14. století. V kontextu střední Evropy je tento jev možné sledovat o století dříve. (*Richter – Vokolek 1995*, 122).

Archeologie s výjimkou několika příkladů nepřináší zejména v českých a moravských městech příliš nálezů, které by dodaly dostatečné argumenty pro interpretaci staveb jako trhových. U řady odkrytých situací zůstává úvaha o trhových zařízeních pouze jednou z možných ne zcela podložených variant (*Procházka 2000*, 103-104, *Sigl – Vokolek 1995*). V Olomouci na Horním náměstí byly na povrchu dlažby zachyceny zbytky dřevěné konstrukce interpretované jako „zbytek některého z kupeckých krámků". Z Horního náměstí pochází také odpad dokládající pasířské řemeslo (*Faltýnek 2001*, 226). Jako základy tržních zařízení byly interpretovány rovněž pozůstatky kůlových konstrukcí z Ostravy (*Zezula a kol. 2009*, 552). Stopy po kolících

[27] Identifikovat takový povrch umožňují dle J. Čihákové pouze rozsáhlejší plošné odkryvy, díky kterým lze zhodnotit odhalenou situaci v kontextu další zástavby a parcelních hranic (*Čiháková 2007*, 65).
[28] U radnice bývaly rovněž umístěny míry a váhy (*Ježek 2000b,* 32).

různých velikostí jsou spojovány s působením trhovců také v Opavě (*Kiecoň – Kolář – Zezula 2005*, 306). Podobná situace byla zachycena také v Glivicích (*Furmanek a kol. 2012*, 26). Část konstrukce masných krámů předběžně datovaná do druhé poloviny 16. století měl údajně odhalit výzkum náměstí v Kašperských Horách, výsledky však dosud nebyly publikovány (*Vyšohlíd 2010*, 20; *Kašák 2009*, 2).

Do souvislosti s provozem trhu je kladen nález baterie ohnišť či pícek[29] z Horního náměstí v Olomouci, datované do 14. Století (*Faltýnek 2001*, 227). Pozdně středověká potravinářská pícka byla zdokumentována při výzkumu na náměstí v Hodoníně[30] (*Kostrouch 2009*, 86,87). Veřejné kuchyňky stávaly dle písemných pramenů také na pražských náměstích (*Winter 1991*, 88).

Symbol práva a zároveň místo exekuce zde symbolizoval pranýř (*Winter 1991*, 89). Nález zděného kruhového podstavce pro pranýř pochází z Olomouce (*Bláhová 2002*; *Faltýnek 2001*, 227). Pozůstatky pranýře odkryl rovněž výzkum v centru Litovle (*Národní památkový ústav 2014*).

V těsné blízkosti některých náměstí se nacházel kostel spolu s městským hřbitovem. Jedná se o méně častou variantu umístění kostela, která obvykle souvisela s návazností na starší tradici (*Ježek 2000b*, 27, 30). Připomeňme například kostel v Českém Brodě, Kouřimi, Chrudimi (*Ježek 2000b*, 27) či Jakubské náměstí v Brně (*Merta a kol. 2007*, 147, 154). Nezvyklou polohu zaujímá kostel v Plzni (*Ježek 2000b*, 28). U měst zakládaných na zeleném drnu byl kostel obvykle budován v blízkosti městských hradeb (*Ježek 2000b*, 30).

Veřejná prostranství představovala díky svým vlastnostem vhodný prostor k zřízení zdrojů vody. Nejprve tuto funkci zajišťovaly studny případně cisterny, které později vystřídaly kašny, do kterých byla voda rozváděna vodovodem. Ten byl v našich městech pozvolna zaváděn od 15. století (*Široký 2000*, 366; *Winter 1991*, 84).

[29] Zařízení mohla sloužit k přípravě pokrmů či jako zdroj tepla v chladných obdobích (*Faltýnek 2011*, 227).
[30] V blízkosti pícky se nacházely objekty stejné funkce z období třicetileté války (*Kostrouch 2009*, 86,87).

4 ARCHEOLOGIE VEŘEJNÝCH PROSTRANSTVÍ V HRADCI KRÁLOVÉ

Podíváme-li se na plány historického centra Hradce Králové, uvidíme, že pahorek, na kterém se jádro města rozkládá, determinuje do jisté míry využití prostoru a rozložení zástavby. Celkový pohled nejvíce připomíná křivě načrtnutý trojúhelník se zaoblenými vrcholy. Základna pomyslného trojúhelníku se nachází na jihu a zástavba po jejím okraji tvoří jižní frontu domů Velkého a Malého náměstí. Nelze si nepovšimnout podobnosti mezi dispozicemi návrší a tvarem plochy hlavního veřejného prostranství. Dnešní podoba zástavby a veřejných prostranství představuje výsledky vývoje, který započal již v první polovině 13. století. Než se však zaměříme na podrobnější rozbor veřejných prostranství ve městě, podívejme se na některé důležité body historické infrastruktury.

Návrším v minulosti, stejně jako dnes, procházela jediná hlavní komunikace, která umožňovala vjezd vozů do města obehnaného hradbami. Na západní straně cesta procházela Pražskou branou[31] a spojovala tak město s Pražským předměstím. Komunikace dále procházela Velkým náměstím v jihozápadní části návrší a spojovala jej s náměstím Malým. To se později zformovalo ve východní části opevněného okrsku. Na východě cesta z hradeb ústila Slezskou branou[32], někdy známou také jako Mýtská. Obě brány byly bez větší pozornosti strženy v 70. letech 19. století. Spojení se čtvrtí Rybáře na jižní straně zajišťovala Rybářská či Bířická fortna. Na jihovýchodě poté z města vedla pěší cesta skrze Soukenickou fortnu, známou též jako Kozí branka (*Bělina 1973*, 321; *Bláha – Sigl 2014*, 37; *Tomek 1997*, 32).

Vznik a vývoj nejstarších hradeckých náměstí budil již v minulosti zájem mnoha badatelů. Ti připisovali časnější vznik Velkému náměstí, které považovali za nástupce raně středověkého tržiště, jehož tvar mělo náměstí převzít (*Kubiček – Wirth 1939*, 14). Vznik Malého náměstí byl předpokládán později (*Šimák 1938, 836*; *Bláha 2008a*).

[31] Brána byla situována ve „svahu návrší v mírné proláklině v místě brány hradiště“ (*Richter – Vokolek 1995*, 89; *Slavík 1998*, 184).

[32] Pramen z roku 1390 označoval Mýtskou bránu termínem „nová“ (*Tomek 1997*, 32), což může poukazovat na stavební změny někdy před tímto datem ve východní části návrší a nejen tam (*Bláha 2005*, 124). K oné stopě potenciálně datující jisté stavební změny ante quem jen dodejme, že přívlastek „nová“ mívá mnohdy obdivuhodnou výdrž. Označení „nová“ mohlo vzniknout také jako vyjádření vztahu k Pražské bráně, která bývá považována za starší. Vznik Mýtské brány je kladen do 14. století (*Richter – Vokolek 1995*, 98-99, *Slavík 2004*, 264).

Teorii o rozšiřování města východním směrem podporovaly také v písemných pramenech dochované místní názvy. Brána, kterou na západní straně ústila z města hlavní komunikace, byla ještě ve 14. století známá pod označením „stará“ – „valva antiqua“. O východní bráně hovořily prameny z konce 14. století jako o bráně „nové“ – „valva nova“ (*Spiess 1895,* 9; *Bělina 1983*, 317-322; *Bláha 2008a*, 193). Důležitým argumentem se stala také zpráva z roku 1649, na kterou upozornil K. J. Biener z Bienenberka. Psalo se v ní o výrazné vrstvě černé hlíny vedoucí ve směru na sever do prostoru návrší. Zmíněnou vrstvu dělníci odkryli v hloubce několika metrů při stavbě kostela Panny Marie (*Bienenberk 1780,* 57; *Bláha 2008a,* 190). Tato informace byla základem teorie o příčném příkopu či strži, který dělil návrší na východní a západní část. Právě v západní části mělo v prvních desetiletích 13. století vzniknout město. Jiná teorie ztotožňuje prostor Malého náměstí s pozemky nesoucími název Vesce, jež byly klíčové pro rozvoj Hradce, a proto byly směněny za jisté pozemky v Čistěvsi. Také tato teorie klade vznik města do západní části návrší (*Vojtíšek 1934*, 4).

4.1 Velké náměstí

Velké náměstí se rozkládá v jihozápadní části návrší. Prostranství tvaru trojúhelníku zaujímá plochu o přibližné rozloze 1,8 ha.[33] Jeho původ je kladen na samý počátek existence středověkého města. (*Bláha 2008*, 187, 193-194; *Richter – Vokolek 1995*, 86).

Trojúhelníkový tvar[34] náměstí se zřejmě vyvinul postupně, pod vlivem dispozic terénu, jistý vliv nelze upřít ani předchozí zástavbě. Kromě tvaru návrší tvořila

[33] Pro srovnání: rozloha náměstí v Plzni činí 2,68 ha, Českých Budějovicích 1,74 ha, Horní náměstí v Olomouci 1,7 ha, Staroměstské náměstí v Praze 1,5 ha (*Hoffmann 2009*, 161).

[34] Starší hypotéza vyvozovala mnohé z půdorysu náměstí. Trojúhelníkový tvar indikoval starší původ a adaptaci na vidlici rozbíhajících se cest (*Hoffman 2009*, 160; *Líbal 1970*, 22). Souvislost tvaru Velkého náměstí s vidlicí cest (např. *Hoffmann 2009*, 160) nepovažují M. Richter a V. Vokolek v tomto případě za pravděpodobnou. Poukazují zejména na nesmyslnou polohu hypotetické jižní větve cesty, která by mířila k strmému svahu. Později tudy cesta sice ústila Kozí brankou ven z hradeb, vzhledem k nepřístupnosti terénu vozem sloužila jako vedlejší komunikace (*Richter – Vokolek 1995*, 121). Přestože trojúhelníkový tvar Dolního trhu v Brně (dnešní náměstí Svobody) nejspíš odkazuje k vidlici dvou cest, o jejíž „starobylosti“ je třeba pochybovat. Vznik prostranství a jedné z větví cesty bylo spíše ovlivněno založením hradu Veveří a je tak datována do 13. století (*Procházka 2011*, 180). R. Procházka poukazuje na podobnou situaci v Modřicích jižně od Brna (*Procházka 2011*, 180*; 2003*, 287). Trojúhelníkový tvar náměstí v Mostě je rovněž vysvětlován návazností na vidlici cest, existující zde dlouho před vznikem města. Zde ovšem sehrály svou úlohu také přírodní podmínky (*Hoffman 2009*, 159*; Klápště 2000*, 370).

přirozený limit také mírná terénní deprese[35] směřující od Pražské brány na východ. Tuto přírodní sníženinu zachytil archeologický výzkum v roce 1971 při severní hranici parcel severní fronty Velkého náměstí, viz výše (*Richter – Vokolek 1975,* 20; *1995,* 86).

Dominantu náměstí již v minulosti tvořil chrám sv. Ducha s přilehlým hřbitovem, kaple sv. Klimenta či budova radnice. Veřejně dostupný zdroj vody zde zajišťovala kašna, známé jsou i starší doklady studen (*Doubek – Rezková 2009,* 13; *Bláha 2011,* 40). Na náměstí se konaly také trhy. Na ně se zaměříme v jedné z následujících podkapitol.

4.1.1 Výzkum Velkého náměstí

Záchranné archeologické výzkumy probíhají v ploše Velkého náměstí již od roku 1969. Stručný přehled aktivit do roku 2006, včetně odkazů na náhodné nálezy z 19. a z počátků 20. století, podává ve své stati R. Bláha (*Bláha 2008a,* 191-192). Z toho důvodu zde připomeneme především větší akce, jejichž výsledky souvisí s tématem práce.

Mezi roky 1969 – 1971 byly zdokumentovány tři výkopy pro inženýrské sítě (*Richter – Vokolek 1995*,12). První rozsáhlejší sondáž přímo v ploše náměstí proběhla v roce 1971. Dvě sondy byly umístěny ve vozovce před čp. 152 a 155 (*Richter – Vokolek 1995,* 51). V roce 1979 proběhla dokumentace výkopu inženýrských sítí (*Richter – Vokolek 1995,* 12), poté však stavební a s nimi i záchranné aktivity na náměstí utichly na více než deset let.

Na předchozí výzkum navázala až záchranná akce z roku 1990, která přinesla důležitá zjištění pro poznání vývoje veřejného prostranství (*Sigl – Vokolek 1992*; *1993*; *Sigl 1995b,* 93). Výsledky z roku 1990 pro východní cíp náměstí doplnil záchranný výzkum vyvolaný potřebou rekonstrukce trafostanice z roku 1995 (*Kalferst 1996, 1998*).

V následujících letech proběhla na Velkém náměstí řada záchranných výzkumů a také plošně rozsáhlejší výzkum zjišťovací. Některé z nich se zaměřily na doposud méně prozkoumané části náměstí. Výsledky níže uvedených výzkumů nebyly dosud

[35] Deprese byla průběžně zaplňována sídlištním odpadem již v průběhu 13. století, úplné vyrovnání terénu pak můžeme předpokládat ve století následujícím. Vznik Tomkovy ulice lze vzhledem k dokladům datujícím zdejší zděnou zástavbu přepokládat rovněž pro 14. století (*Richter – Vokolek 1975*, 20; *Bláha – Sigl – Vokolek 2007*, 87; *Frolík – Bláha – Sigl 2006*).

podrobněji publikovány a komparovány s dosavadními poznatky. V důsledku stavby horkovodu byl v roce 2008 zdokumentován výkop položený při jižní straně Velkého náměstí (*Bláha 2009a*, 39). Dosud nejrozsáhlejší výzkum Velkého náměstí proběhl až v roce 2010. Předstihový výzkum vyvolaný záměrem revitalizovat prostranství, které je dosud z velké části využíváno jako parkoviště, se zaměřil na prostor před radnicí a chrámem svatého Ducha. Kromě předběžné zprávy (*Bláha 2011*) jsou dostupné výsledky antropologické analýzy kosterních ostatků z přilehlého hřbitova (*Víšková 2011*). Z roku 2012 pochází záchranný výzkum přípojky horkovodu při jižní části Velkého náměstí (*Bláha 2013*, 44-45). Podrobné zpracování zmíněných výzkumů slibuje rozšíření našich poznatků o vývoji Velkého náměstí a o životě ve středověkém městě.

4.1.2 Vývoj rozsahu Velkého náměstí

Výsledky dosavadních výzkumů poukazují na značnou proměnlivost podoby Velkého náměstí zvláště v počátcích města. Přestože komplexní zhodnocení novějších výzkumů se dosud nachází ve stádiu příprav, publikované informace umožňují utvořit si alespoň rámcovou představu o změnách, které se zde udály.

Důležité informace o prostorovém vývoji náměstí přinesl výzkum z roku 1990. Výkop pro kanalizaci před domy čp. 142-147 v severní části náměstí odhalil zahloubené objekty hospodářského charakteru, ale rovněž stopy vydřeveného objektu s podlahou tvořenou dubovými fošnami.[36] Situace datovaná do doby před polovinou 13. století naznačuje, že zkoumaná část náměstí dosud nesloužila jako veřejné prostranství. Nápadně slábnoucí mocnost odpadních vrstev západním směrem byla vyhodnocena jako možný příznak existence veřejného prostranství západněji od výkopu (*Sigl – Vokolek 1993*, 56-57; *1992*, 85). Ještě v první polovině 13. století bylo od užívání výše popsaných objektů upuštěno. Situaci překryly planýrovací vrstvy, které zřejmě sloužily k vyrovnání povrchu. Na nich se již nacházela posypová vrstva. K jeho položení proběhlo rovněž před polovinou 13. století. Zpevnění povrchu do té doby zastavěné plochy ukazuje rozšíření veřejného prostranství směrem na východ. Posypem vymezený

[36] Objekt o délce stěny 6,2 metrů se sníženou podlahou byl narušen staršími terénními zásahy. Také velikost vkopu a nepříznivé povětrnostní podmínky neumožnily objekt prozkoumat detailněji (*Sigl – Vokolek 1993*, 56). Nedostatečné množství informací neumožňuje objekt jasněji interpretovat. Vedle obytné funkce se nabízí možnost, že objekt souvisel s tržní funkcí veřejného prostranství (*Richter – Vokolek 1995*, 122).

prostor ovšem stále nedosahoval rozměrů dnešního náměstí. Jeho okraj byl zachycen ve vzdálenosti cca 8m od současné severní fronty domů. K ustálení parcelních hranic těchto domů, tak jak je známe dnes, došlo pravděpodobně ještě před koncem 13. století (*Sigl – Vokolek 1992*, 86-87; *1993*, 57-58; *Bláha – Sigl – Vokolek 2007*, 87).

Výzkum vyvolaný rekonstrukcí trafostanice (*Kalferst 1995*) prokázal, že východní cíp Velkého náměstí byl do veřejného prostranství začleněn již v polovině 13. století (*Bláha – Frolík – Sigl 2007*, 88; *Bláha – Sigl 2014*, 37).

Přesnou představu o podobě náměstí v počátcích města tedy dosud nemáme, další možné vodítko však přináší pohled na plány mapující jeho západní stranu. Zástavbu zde od 14. století tvoří chrám svatého Ducha[37] spolu s kaplí svatého Klimenta zbudovanou kolem poloviny 14. století.[38] Západní frontu uzavírá radniční blok doložený písemnými prameny teprve na začátku 15. století.[39] Odmyslíme-li si zmíněnou zástavbu, rozšíří se nám potenciální prostor pro veřejné prostranství až do dnešní ulice Rokitanského. Nabízí se tak hypotéza, zda nemohlo původní veřejné prostranství zaujímat také oblast položenou západněji a zástavba tvořící dnešní západní frontu byla do tohoto prostoru dodatečně vložena. Bez průkazných argumentů podložených archeologickými nálezy se samozřejmě pohybujeme pouze na poli úvah (*Bláha – Frolík – Sigl 2007*, 88; *Bláha 2008a*, 194).

Výsledky z výzkumů v jižní a západní části náměstí nebyly dosud podrobněji publikovány[40], předběžné závěry však naznačují, že kromě posunu hranic veřejného prostranství se značně měnila také výška a členitost povrchu. Předstihový výzkum z roku 2010 odhalil významné snížení terénu v jihovýchodní části náměstí. Průběžné zaplňování a vyrovnávání úrovně povrchu zde probíhalo od 13. století. Mocnost vrstev zkoumaných v tomto prostoru dosahovala okolo tří metrů. Oproti západní části náměstí, kde se terén za dobu fungování veřejného prostranství navýšil zhruba o metr, vidíme výrazný rozdíl (*Bláha 2009*; *2010*; *2011*).

---

[37] Je pravděpodobné, že měl kostel sv. Ducha svého předchůdce z doby počátků města (*Rezková – Doubek 2009*, 9). Ke kostelu přiléhal areál hřbitova, oddělený od prostoru náměstí hřbitovní zdí postavenou v průběhu 14. století. Hřbitov sloužil svému účelu až do roku 1789 (*Bláha 2011*, 39). Ohrazený areál hřbitova můžeme pozorovat také na dobových plánech města (*Richter – Semotanová 1998*). Na hřbitovní zeď přímo navazovala městská škola a dům ředitele kůru u sv. Ducha (*Doubek – Rezková 2009*, 13).

[38] Nejnovější výzkum listopad 2013 – červen 2014 (*Bláha 2015*, 47-48).

[39] Jmenovitě se o existenci hradecké radnice dočítáme v záznamu z roku 1418. Městskou radu však písemné prameny zmiňují již v průběhu 14. století. Z toho důvodu lze uvažovat o vzniku radnice již ve století 14. (*Bělina 1973*, 158; *Porák – Kašpar 1980*, 65; *Tomek 1997*, 33).

[40] Základní informace o poznatcích získaných těmito výzkumy publikoval R. Bláha (2009, 2011, 2013).

4.1.3 Úprava povrchu Velkého náměstí

Dlouhou dobu představovaly jediný zdroj informací písemné prameny. První doloženou písemnou zmínku týkající se dláždění Hradce Králové nalezneme v listině Karla IV. z roku 1359. Dokument město opravňuje užívat výnosy z cel právě pro budování dlažby. Vyplývá z něj, že zmíněné oprávnění uděluje císař opakovaně, neboť práce již zadané nebyly v té době stále dokončeny (*Mikulka 1996*, 35; *Bláha 2008a*, 196; *Tomek 1997*, 33). Z následujícího století je známa pouze zmínka o zpevnění cesty kamenem vedoucí k Labi (*Švenda 1800*, 106; *Bláha 2008a*, 196). Další záznam pochází až z počátku 16. století. V roce 1513 získalo město právo těžit čedič na pernštejnském panství (*Švenda 1802*, 106-107; *Bláha 2008a*, 196; *Winter 1890*, 503).

Archeologické odkryvy dokazují, že skutečnost byla mnohem barvitější. Výzkum Velkého náměstí odhalil řadu situací, které mají své analogie v Čechách, na Moravě, ale také ve Slezsku. Nejstarší doklady zpevnění povrchu v prostoru dnešního Velkého náměstí zaznamenal již výše připomenutý výzkum z roku 1990 před čp. 146.[41] Výzkum tehdy odhalil vrstvu tvořenou drobným kamenem. Situace datovaná před polovinu 13. století je dosud nejstarší doloženou úpravou povrchu veřejného prostranství ve městě (*Sigl – Vokolek 1993*, 56). Přestože položení posypu výrazně zbrzdilo ukládání odpadních vrstev (*Sigl – Vokolek 1993*, 56), jeho povrch se dále zanášel bahnem. Docházelo také k propadání některých míst, které dále zpevňovaly hatě. Nad štětem se utvořilo čtyřiceti centimetrové „bahnité“ souvrství prokládané vodorovně umístěnými trámy.[42] Zjištěná situace ukazuje na snahu udržet sjízdný opakovaně se zanášející prostor[43] (*Sigl – Vokolek 1992*, 86; *1993*, 56). Skutečnost, že na tyto vrstvy již nasedá pískové lože moderní dlažby, poukazuje na výrazné zásahy do terénu. Můžeme předpokládat, že zde byla v minulosti provedena planýrka, která odstranila část z vrstev nad štětem. M. Richter a V. Vokolek usuzují, že skrývka mohla proběhnout v souvislosti s pozdější předlažbou, ke které došlo po roce 1513 (*Richter – Vokolek 1995*, 122; *Bláha 2008a*, 196).

---

[41] Vrstvu posypu zachytila také o 25 metrů východněji položená sonda z roku 1995. Pod štětem byla nalezena mocná odpadní vrstva (*Kalferst 1996*, 44-45).

[42] Dle J. Sigla a J. Vokolka mohou nalezené části trámů představovat pozůstatky dřevěných loubí, která v minulosti vytvářela prostor pro obchodníky a řemeslníky (*Sigl – Vokolek 1992*, 86; *Richter – Vokolek 1995*, 122; *Radová – Štiková 1991*, 98).

[43] Na tuto vrstvu již nasedalo pískové lože pro novodobou dlažbu (*Sigl – Vokolek 1992*, 86).

Na relikty povrchové úpravy Velkého náměstí narazila sonda položená v roce 1971 v severozápadní části náměstí, před čp. 152. Odkryty zde byly dvě úrovně historické dlažby. Pod současnou dlažbou se nacházela starší dlažba tvořená silně zvětralým materiálem. Tato „lístkovitě rozpadlá dlažba" překrývala vrstvu zpevnění tvořenou nepravidelně položenými pískovcovými valouny. Jako součást dlažby byl druhotně využit také fragment gotického ostění. Dláždění překrývalo situace datované do průběhu 13. století. Je možné, že před položením dlažby zde došlo k jistému snížení terénu, což komplikuje určení doby vzniku. Určit nelze také stáří výše položené vrstvy. M. Richter a V. Vokolek naznačili možnost ztotožnění popsané situace s nejstaršími písemnými prameny doloženým dlážděním města z 14. století (*Richter – Vokolek 1995*, 51, 122). Opět je třeba dodat, že pro potvrzení těchto úvah postrádáme přímé důkazy.[44] Situace se ještě komplikuje v sousední sondě před čp. 153, kde se v úrovni odpovídající nejstarší dlažbě z předchozí sondy podařilo odkrýt 3 metry široký pás tvořený pískovcovým posypem. Zjištěná situace byla interpretována jako zpevnění komunikace. Také zde byly pravděpodobně starší vrstvy odtěženy. Uvedené situace proto nebylo možné přesně chronologicky zařadit (*Richter – Vokolek 1995*, 122). Nelze tedy ani určit, v jakém vztahu jsou popsané doklady dláždění s nejstarším doloženým případem zpevnění povrchu veřejného prostranství.

Z mladších, dosud pouze informativně publikovaných výzkumů se dozvídáme, že i západní prostor byl v průběhu 13. století zpevněn posypem. Jako materiál zde kromě kamenů posloužily také druhotně užité fragmenty strusky. V prostoru nově odhalené východní terénní deprese se nad sebou nacházelo deset úrovní dlažeb, datovaných do 13. a 14. století. Kromě valounků zde bylo užito také hatí[45]. Jako materiál pro haťování posloužily větve stromů. Více informací a konfrontaci se staršími výsledky však přinese až další zhodnocení výzkumu (Bláha 2011, 40).

4.1.3 Tržní funkce a její doklady

Jak jsme již uvedli v předchozí kapitole: Veřejná prostranství byla centrem obchodu a místem konání trhu. Trh tvořil důležitou složku městské ekonomiky

[44] Spojit konkrétní doklady dláždění z archeologických kontextů se situacemi, o nichž se dočítáme v písemných pramenech, není snadným úkolem. Jak jsme již naznačili, vydláždění prostoru mohlo předcházet snížení terénu neznámého rozsahu. Snížení terénu před položením dláždění zachytily výzkumy také v dalších městech, viz výše.

[45] Více úrovní dláždění rozličným materiálem v místě terénních depresí bylo zdokumentováno například v Ostravě (*Zezula a kol. 2009*, 550).

(*Procházka 2006*, 59).[46] Písemné prameny informují k roku 1307 o získání práva nuceného skladu, které zavazovalo obchodníky projíždějící městem k účasti na místních trzích (*Bělina 1973*, 157; *Richter – Vokolek 1995*, 122). K témuž roku se váže výsada římského krále Albrechta a jeho syna Fridricha, která Hradci[47] udělila právo výročního trhu (*Mikulka 1996*, 27; *Žemlička 2014*, 231). Roku 1378 udělila císařovna Eliška Pomořanská Hradci právo konání výročního trhu na den Narození Panny Marie, tedy 8. září. Roku 1383 císařovna obdařila město výsadou svobodného týdenního trhu na maso (*Mikulka 1996*, 37; *Bělina 1973*, 162). Od roku 1382 je v Hradci doložen masný trh týdenní (*Bělina 1973*, 162).

Za hlavní dějiště je ve středověkém Hradci pokládáno dnešní Velké náměstí. Písemné prameny potvrzují konání trhů ve městě pro počátek 14. století. Je však velmi pravděpodobné, že zde probíhaly mnohem dříve. Vznik veřejného prostranství je s jistotou doložen díky zpevnění povrchu posypem v první polovině 13. století (*Sigl – Vokolek 1993*, 56). Místo tržiště je tradičně kladeno do jeho centra (*Mikulka 1996*, 41; *Richter – Vokolek 1995*, 122; *Zezula a kol. 2009*, 553). Nejvíce záznamů hovořících o hradeckých krámech se dochovalo v Knize zádušních odkazů městské obce královéhradecké z roku 1411 (o tom např. *Bělina 1981*; *Spiess 1900 – 1901*). Dochované kšafty zmiňují krámy ševcovské, pekařské i kupecké. Jejich poloha se předpokládá v blízkosti radnice, kde se v období raného novověku nacházela také obecní váha (*Mikulka 1996*, 41; *Bláha 2008a*, 195; *Spiess 1900 – 1901*). Prostory pro krámky a dílny řemeslníků mohla poskytnout také loubí domů (*Mikulka 1996*, 41, *Richter – Vokolek 1995*, 122; *Zezula a kol. 2009*, 553). Dostupné zdroje nicméně naznačují výskyt krámů také mimo prostor hlavního tržiště. Masné krámy[48] doložené v Hradci již k roku 1358 se nacházely (není jisté od kdy) v jižní části dnešní Tomkovy ulice (*Bláha 2008a*, 195).

Přínos archeologie k tomuto tématu je stejně jako v dalších městech skromný. Přestože při interpretaci některých situací byla zvažována možná souvislost s tržní funkcí prostoru, důkazy, které by tuto interpretaci podpořily, chybí. V této souvislosti jsme již výše připomněli objekt s dřevěnou konstrukcí a podlahou zachycený

[46] Poloha Hradce Králové na významných obchodních cestách naznačuje dálkové obchodní kontakty (*Bělina 1973*, 162).
[47] Privilegium se vztahovalo zároveň na město Jaroměř, Poličku, Chrudim a Mýto (*Mikulka 1996*, 27).
[48] Prameny hovoří o „velkých“ a „malých“ masných krámech, které se nacházely více na východ (*Bláha 2008*, 195).

výzkumem z roku 1990. Jako možné zbytky konstrukcí krámů byly zvažovány také trámy druhotně sloužící jako hatě (*Richter – Vokolek 1995*, 122; *Sigl 1995b*, 93).

4.2 Malé náměstí

Lichoběžníkové Malé náměstí je situováno do východní části Městské památkové rezervace Hradec Králové, kde zaujímá rozlohu okolo 0,5 ha. Západní strana měří přibližně 80 m, severní strana cca 80 m, délka východní strany dosahuje okolo 45 m a jižní strana čítá 90 m (Bláha 2007, 3). Současný povrch náměstí se mírně svažuje v úhlopříčce do jihovýchodního rohu, na který navazuje Mýtská ulice v místech někdejší Mýtské brány, která stávala v prostoru mezi domy čp. 2 a čp. 126 (*Bláha 2007*, 3).

Prostranství bylo v minulosti známo pod názvem Koňský trh, což poukazuje na jeho tržní funkci. Dosud nejstarší zmínku o Koňském trhu odhalila L. Mazancová ve zlomcích inkvizičních dat kláštera v Heiligenkreutz. Záznam není přesně datován, jeho pravděpodobný vznik je však kladen přibližně do roku 1343. Ve výpovědi se dočítáme o nekalých praktikách jisté Anežky řečené Koczierin *„mající dům u brány za Koňským trhem*[49]*“* (*Mazancová 2011*, 66; *Patschovsky 1985*, 39).

4.2.1 Archeologický výzkum Malého náměstí

Výzkum Malého náměstí započal roku 1970. Od té doby zde proběhla řada akcí různého rozsahu (např. *Bláha 2006c*, 84-85; *Bláha 2009b*; a další). Veškeré archeologické akce v prostoru Malého náměstí do roku 2006 shrnul R. Bláha (*Bláha 2008a*, 191). V následujících podkapitolách se zaměříme na rozsáhlejší terénní akce, jejichž zjištění souvisejí s tématem práce (*Tab. 1: 2*).

Sonda před domem čp. 9, rok 1970

Výzkum z roku 1970 zachytil do podloží zahloubený objekt s pozůstatky dřevěné konstrukce, kterou tvořily vodorovně položené fošny zpevňující stěny objektu.[50] Spodní fošna byla zasunuta za trámem obdélníkového průřezu o rozměrech

[49] „que habet domum iuxta portam ultra Rozmark“ (*Patschovsky 1985*, 39).
[50] Průběh výzkumu komplikovala již v hloubce 70 cm od současného povrchu průsak vody, který znemožnil prozkoumat níže položené vrstvy v plném rozsahu (*Richter –Vokolek 1995*, 52-53).

30x20 centimetrů. Délka objektu v ose sever – jih činila 5 metrů. Dno bylo rovné a neneslo stopy dalších úprav. Na základě movitých nálezů můžeme objekt datovat do druhé poloviny 13. století. Výplň, ani zachycené konstrukce však neposkytovaly dostatečné informace k interpretaci objektu. V jeho okolí se nacházelo množství strusky (*Richter –Vokolek 1995*, 52-53).

Popsaný objekt porušoval v krátkém úseku nad podložím zachycené vrstvy kultury lužické. M. Richter spolu s V. Vokolkem interpretovali vrstvy jako výplň rozsáhlejšího jámového objektu. Doklad osídlení tohoto prostoru v době eneolitu se projevil pouze formou intruze ve vrstvách s keramikou kultury lužické. Ty již překrývaly vrstvy z 13. století. Tenký mladohradištní horizont zůstal zachován v severní části sondy, pod úrovní zděného zahloubeného objektu ze 17. či z počátku 18. století, který porušoval výraznou část třetího úseku sondy (*Richter –Vokolek 1995*, 52-53).

Pozornost badatelů zaujalo také dosud ojediněle mohutné středověké souvrství s keramikou z 13. a 14. století tvořené navážkami. Mocnost souvrství z tohoto období byla považována v kontextu Hradce Králové za nadstandardní. Souvrství bylo kladeno do souvislosti s výraznými úpravami terénu (*Richter – Vokolek 1995*, 52-53).

Rekonstrukce kanalizace, Divadlo Drak, rok 1995

V severovýchodní části náměstí výzkum potvrdil výrazné porušení terénu. Až v hloubce 1,1 m byla zachycena černá kulturní vrstva obsahující zlomky středověké keramiky. Pod touto vrstvou se ve vzdálenosti okolo 1m od domu čp. 120 se nacházela výrazná vrstva mazanice kladená do souvislosti s požárem předchůdce stávající stavby (*Kalferst 1995*).

Stavba kabelovodu, rok 1995

V trase kabelovodu před čp. 116 výzkum zachytil vydřevený zahloubený objekt o rozměrech 1,16 x 1,2 m. Objekt byl interpretován jako studna či jímka. Před čp. 119 se nacházel do podloží zahloubený objekt obsahující většími kusy mazanice. Objekt se nepodařilo datovat. Nabízí se však souvislost s nálezem mazanicové vrstvy před čp. 120. Viz výše. Zajímavý údaj zjištěný sondáží se týká podloží, které se v severní části náměstí nachází v hloubce 1 m (*Sigl 1995a*).

Výstavba transformační stanice č. 5, rok 1997

Na příležitost k plošně rozsáhlejšímu výzkumu, který by přinesl další poznatky o vývoji prostoru Malého náměstí, čekali hradečtí archeologové až do roku 1997. Plocha výzkumu se nacházela jihovýchodně od kašny. Východní roh se nacházel v blízkosti severní části sondy z roku 1970 (*Sigl 1999*, 161).

Nejstarší horizont odkrytý výzkumem je datován do mladší doby bronzové, neboť obsahoval keramiku kultury lužické, doklady eneolitického osídlení se opět projevily pouze jako intruze – konkrétně se jednalo o keramiku kultury nálevkovitých pohárů (*Sigl 1999*, 165).

Doba středohradištní byla v ploše výzkumu zachycena okrajově, situace byly narušeny pozdějšími zásahy. Z doby mladohradištní pocházelo několik objektů pravděpodobně hospodářského charakteru (*Sigl 1999*, 165).

V souvislosti s předchozím plošným výzkumem upoutají pozornost především dva zahloubené objekty s dřevěnou konstrukcí ležící ve vzájemné vzdálenosti okolo jednoho metru (*Sigl 1999*, 165-166). Objekt odkrytý ve východní polovině sondy dosahoval v ose východ – západ délky 6 metrů a ve směru sever – jih 2,3 metry. Uvedené hodnoty ukazují pouze část z celkových rozměrů, neboť hranice objektu dále pokračují pod východní a jižní profil. Horizont podlahy se nacházel v hloubce 250 centimetrů od současného povrchu, dochovaná hloubka vlastního objektu činila 140 centimetru. V severozápadní části je objekt spojen se vstupní šíjí o šířce okolo 230 centimetrů. Délka odkryté části vstupní šíje se pohybuje okolo 300 centimetrů (*Sigl 1999*, 161-162). Druhý zahloubený objekt s pozůstatky dřevěné konstrukce se nacházel v západním rohu sondy. Trám konstrukce byl opatřen obdélníkovým otvorem, který naznačuje přítomnost svislého konstrukčního prvku. Úroveň dna dělila od současného povrchu 260 centimetrů. Dochovaná hloubka se pohybovala okolo 160 centimetrů. Dle polohy zde zřejmě vidíme severovýchodní roh zahloubeného objektu, který odhalil výzkum z roku 1970 (*Sigl 1999*, 163-166). Zlomky keramiky datují užívání objektů do průběhu 13. století, nejpozději na počátek 14. století (*Sigl 1999*, 165).

V západní části sondy byla odhalena plocha pravidelně vyskládaných cihel, ve vnitřním prostoru, který byl cihlami obezděn, se nacházelo torzo nádoby. Objekt byl interpretován jako pozůstatek pícky (*Sigl 1999*, 164). Odkrytá pícka byla interpretována jako zařízení související s provozem domu (*Sigl 1998*, 130; *Sigl 1999*, 163).

Zdokumentována byla rovněž vrstva posypu tvořená drobnými oblázky, které překrývaly výše popsané situace. Posyp zpevnil a zarovnal povrch nově vzniklého

veřejného prostranství. Nejmladší nálezy z vrstvy umístěné pod vrstvou posypu byly datovány do první poloviny 14. století. Následující vrstva obsahovala zlomky z 15. století (*Sigl 1998*, 130; *1999*, 164).

Výstavba Hotelu u královny Elišky, rok 1999

Roku 1999 proběhl výzkum zadních traktů domů čp. 116, 117 a 118 stojících v severní frontě Malého náměstí.[51] Z předběžných výsledků výzkumu vyplývá, že pravěká etapa vývoje zde byla reprezentována vrstvami a několika kůlovými jamkami s keramikou lužické kultury. Zachycena byla také jedna sídlištní jáma z téhož období (*Bláha – Ježek 1999*, 11).

V celé ploše byl zdokumentován nárůst vrstev z 11. a 12. století. Jihovýchodní část vykazovala stopy intenzivního využití plochy, četné kůlové jamky poukazují na možnou existenci lehkých staveb snad hospodářského charakteru (*Bláha – Ježek 1999*, 9-10).

Zkoumaná plocha se vyznačovala absencí vrstev z období středověku a raného novověku. Jedinou stopu středověkých aktivit představují dvě jímky pocházející z pozdního středověku. Hrany jímek se v rámci hospodaření s prostorem i přes opakované zákazy dotýkaly hranice pozemku. Zjištěná situace dokládá stabilitu parcelní hranice v této části města s jistotou již na konci 14. století. Stěny jímky 2 byly zpevněny dřevěnou konstrukcí. Dřeva z konstrukce bohužel neposkytla dendrodata (*Bláha – Ježek 1999*, 6-7; *Záveská 2011*). Mladší aktivity na zkoumané ploše prokazuje jímka z mladší fáze 16. století. Další dvě jímky zachycené výzkumem byly zasypány v 17. či 18. století (*Bláha – Ježek 1999*, 7).

Zachycená situace nasvědčuje výrazným terénním úpravám, ke kterým zde v minulosti opakovaně docházelo. Na souvrství z raného středověku nasedala vyrovnávací vrstva bez datovacího materiálu, který by umožnil časové zařazení těchto změn (*Bláha – Ježek 1999*, 10).

Rekonstrukce kašny, rok 2000

Záchranný výzkum z roku 2000 vyvolal záměr rekonstrukce barokní kašny stojící přibližně v centru náměstí. Zkoumaná plocha o rozsahu 58m^2 byla výrazně porušena novověkými stavebními zásahy souvisejícími především se stavbou

[51] Parcely nyní tvoří hotelový komplex U Královny Elišky.

a opravami tělesa kašny. Novověké situace sahaly v severní části sondy do hloubky 1,2 metru, v jižní části až do hloubky dvou metrů od současné úrovně terénu. Z toho důvodu pochází většina poznatků z jižní části sondy ze studia profilů.

Nejstarší doklady osídlení zde zastupuje spodní část objektu s výplní obsahující keramiku kultury lužické. Zdá se, že vyšší část objektu byla odtěžena při mladších terénních zásazích. Výrazné zásahy do terénu naznačuje absence raně středověkých vrstev i vrstev z 13. století. Keramika z těchto období byla přítomna pouze jako intruze v mladších zásypech (*Ježek 2000a*, 114).

K masivnímu zásahu do terénu, při kterém byly odtěženy starší situace včetně části podloží, došlo nejspíše na konci 13. či na počátku 14. století (*Ježek 2000a*, 114-115). Stalo se tak zřejmě před vyhloubením dvou přibližně pravoúhlých objektů (4 a 2). Odkrytá část objektu 4 se nacházela ve východní části sondy. Větší část objektu zůstala skryta pod východním profilem. Odkrytá část měřila v severojižním směru 4 metry. Dno objektu zahloubeného do podloží bylo rovné a nečleněné. Dochovaná hloubka objektu měřená od nejvyšší úrovně narušeného podloží[52] se pohybuje okolo 80 centimetrů. Výplň objektu obsahovala fragmenty keramiky z poloviny 13. století, z počátku 14. století, ale také z pokročilého 14. století (*Ježek 2000a*, 113).

Podobný zahloubený objekt 2 byl odhalen v severovýchodní části sondy. Zachycená část zahloubeného přibližně pravoúhlého objektu obsahoval pozůstatky dřevěné konstrukce. Maximální dochovaná hloubka objektu vůči porušenému podloží činila 115 centimetrů. Úroveň odkryté části objektu stoupala směrem k jihu, kde byl objekt zakončen do podloží zařízntutým schodem. Na dně objektu se nacházelo množství kůlových jamek. Ve spodních vrstvách výplň obsahovala keramiku z poloviny 13. a z počátku 14. století. Zánik objektu byl na základě nejmladších keramických zlomků datován do první poloviny 14. století. Nelze však také vyloučit možnost pozdějšího zaplnění (*Ježek 2000a*, 116).

Objekt 2 po zániku porušil zahloubený kruhový objekt, jehož zachycená hloubka přesahuje 6m. Pravoúhlá dřevěná konstrukce zpevňující stěny spolu s naměřenou hloubkou naznačuje, že se jedná o relikt studny. Dřeva z konstrukce bohužel neposkytla pevné opory absolutní chronologie. Nejnižší vrstvy výplně studny nemohly být vzhledem k výrazné hloubce objektu prozkoumány. Jediným vodítkem by mohla být keramika nalezená v zásypu mezi stěnou vkopu a výdřevou. Zde byl nalezen keramický

[52] Jedná se o úroveň 241,38 m n. m.

fragment datovaný do poloviny 14. století, zásyp však obsahoval výrazný podíl starší keramiky (*Ježek 2000a*, 116; *2000b*, 32). Nejistá je rovněž doba zániku. Nejvýše položená zásypová vrstva obsahuje keramický materiál, který ji datuje do druhé poloviny 14. století. Nelze ovšem vyloučit, že k zasypání objektu docházelo postupně (*Ježek 2000a*, 116). Spíše než nedostatek vody nabízí se jako důvod zániku studny její nevalná kvalita (*Richter – Vokolek 1995*, 125; *Ježek 2000a*, 115-116). Nápadná je především souvislost polohy v centru veřejného prostranství. Nelze vyloučit, že funkci veřejné studny později převzala kašna (*Ježek 2000a*, 119; *2000b*, 32).

Do mladší vývojové fáze prostoru řadíme objekt číslo 7 ve východním úseku sondy, který datují fragmenty keramiky na přelom 14. a 15. Století. Objekt byl opatřen dřevěnou konstrukcí, kterou podporovaly dřevěné kůly (*Ježek 2000a*, 116). V té době se však předpokládá, že zkoumaný prostor sloužil jako veřejné prostranství. Není tedy vyloučeno, že objekt nějakým způsobem souvisel s jeho funkcí.

Výzkum z roku 2000 na rozdíl od předchozích záchranných akcí nezachytil pozůstatky dláždění. Zaznamenal však přítomnost strusky ve vrstvách a rovněž ve výplních objektů, což odpovídá předchozím zjištěním (*Ježek 2000a*, 117).

Výše popsané výzkumy ukazují, že prostor dnešního Malého náměstí byl do vzniku veřejného prostranství zastavěn. Toto zjištění vyvolalo řadu otázek ohledně charakteru zmíněné zástavby a jeho vzniku a vývoje. J. Sigl interpretoval zjištěné objekty[53] jako suterény domů. Rozsah výzkumů neumožnil prozkoumat celou plochu objektů, ale pouze části. Netušíme tedy jejich celkové rozměry (*Bláha 2005a*, 124). Nadzemní části dřevěných staveb měly tvořit severní frontu ulice vedoucí z Velkého náměstí směrem k Mýtské bráně. Jižní fronta ulice je pak předpokládána v prostoru dosud stojící zástavby. J. Sigl odhadoval šířku ulice okolo 12 metrů (*Sigl 1999*, 165).

Archeologické kontexty naznačují výrazné změny na přelomu 13. – 14. století, s čímž souvisí také neobvykle mocné souvrství odkryté v sondě z roku 1970 (*Richter – Vokolek 1995*, 52-53). Obdobné závěry potvrzuje absence vrstev z období před pokročilým 14. stoletím (*Ježek 2000a*, 114). K nápadnému nárůstu vrstev cca o půl metru došlo ve střední části náměstí v raném novověku (*Ježek 2000a*, 117). Již fungující veřejné prostranství dokládá vrstva oblázků zachycená výzkumem z roku 1997, který

[53] Zahloubeným objektům v kontextu dalších výzkumů ve městě se věnoval článek R. Bláhy z roku 2005 (*Bláha 2005a*, 118 – 125).

klade vznik prostranství do 14. století, což potvrzují také písemné prameny (*Sigl 1999*, 166). Doklady zpevnění terénu však chybí ze střední části náměstí (*Ježek 2000a*, 117).

5 Záchranný výzkum na ploše Malého náměstí v Hradci Králové, červenec – říjen 2006

Záchranný výzkum probíhající od července do října roku 2006 je dosud plošně nejrozsáhlejším výzkumem, který v prostoru Malého náměstí proběhl. Výzkum vyvolal záměr rekonstrukce inženýrských sítí v prostoru náměstí a též kompletní rekonstrukce dlažby náměstí (*Bláha 2007,* 3).

Výzkum probíhal ve dvou fázích. V první fázi se uskutečnil předstihový záchranný výzkum v místech trasy plánovaných inženýrských sítí, v druhé fázi byly formou dohledu zkoumány a dokumentovány situace odkryté v průběhu zemních prací (*Bláha 2007,* 5-6; *Tab. 2*).

Nejprve byla provedena skrývka dlažby a pískového lože do hloubky 30-40 cm. Následně došlo k vyměření naplánovaných sond (*Bláha 2007,* 6). V jižní a západní větvi kanalizace bylo rozmístěno celkem deset sond. Pět sond bylo umístěno v trase jižní větve, pět sond poté na trase větve západní (*Bláha 2007,* 5).

Cílem bylo rozvrhnout rozložení sond tak, aby je trasy starších inženýrských sítí narušovaly co možná nejméně. I přes tuto snahu většinou sond alespoň z části procházejí novověké a recentní vkopy, jak uvidíme později (*Bláha 2007,* 6). Výzkum v sondách respektoval přirozené vrstvy. Mocnost nadloží (jsou zde zahrnuty archeologické i současné vrstvy) se pohybovala přibližně v rozmezí 1,5 – 2 m (*Bláha 2007,* 3).

Druhá fáze výzkumu spočívala v začišťování a dokumentaci rýh. Z této fáze pochází minimum datovacího materiálu. Získaná data tak slouží spíše jako doplnění údajů získaných předstihovým výzkumem (*Bláha 2007*).

Provedena byla podrobná kresebná a fotografická dokumentace terénních situací, viz příloha. Pravidelně docházelo také ke geodetickému zaměřování úrovně terénu (*Bláha 2007,* 7). V průběhu výzkumu bylo kresebně zdokumentováno více než 150 m řezů terénem. Jejich propojení umožnilo získat představu o vývoji souvrství velké části plochy Malého náměstí (*Bláha 2007,* 9).

5.1 Rozbor situace v sondách

Na počátku výzkumu byly v blízkosti komunikace směřující z Velkého náměstí k prostoru bývalé Mýtské brány vyměřeny tři sondy: A, B a C. Sondy se nacházely v trase staršího vkopu pro plyn, který porušoval jejich severní část. Následně byla v jihozápadní části budoucího výkopu vyhloubena sonda D. Na západní straně náměstí byly posléze vyměřeny sondy E – J.

5.1.1 Sonda A

Sonda A o rozměrech 2 x 1,6 m se nacházela v jihozápadním rohu Malého náměstí (*Tab. 2, 14, 15*). Sondu narušovaly recentní inženýrské sítě, konkrétně plynovod a vodovodní potrubí.

Podloží (**226**) se pohybovalo okolo 241,7 m n. m. Do něj bylo zahloubeno 6 kůlových jamek, které neobsahovaly materiál, jenž by umožnil jejich dataci (*Tab. 16: 3*). Na vrstvu 226 v některých místech nasedá šedý ulehlý prachovitý písek **245**, rovněž sterilní. V jihovýchodní polovině sondy bylo odkryto kamenné dláždění **169/501** (*Tab. 3: 2; Tab. 16: 2*) složené z říčního (malé, střední a velké fragmenty) a lomového kamene (malé a střední fragmenty). Převažují však oblázky. Zřejmě se jedná o zpevnění povrchu formou posypu. Vzorek užitého kamene nebyl archivován a nelze tedy o charakteru zpevnění podat bližší informace. Jako podklad pro dlažbu sloužily výše popsané uloženiny. I zde chybí artefakty umožňující dataci. Hodnota naměřených nivelačních bodů odkrytého dláždění se pohybuje mezi hodnotou 241,831 m n. m. a 241, 903 m n. m.

V severozápadní polovině sondy se přibližně ve stejné úrovni nachází uloženina **193** (*Tab. 16: 2*), která je ze 70 procent tvořena lomovými kameny, konkrétně čedičem, pocházejícím z okolí Kunětické hory.[54] Zbývajících 30% kumulace kamenů o mocnosti 0,36 m tvořila šedohnědá kyprá hlína. Nivelační body vrstvy 193 (241,955; 242,042; 241,963; 242,005; 241,933). Vrstva obsahovala nečetný keramický materiál z období 11. a 12. století, nejmladší fragment pocházel ze 13. století. Nalezeny byly rovněž fragmenty dřeva a kostí. Přítomnost lomového čediče však naznačuje pravděpodobné mladší zásahy porušující stratigrafii. Lomový čedič se v královéhradeckých kontextech objevuje až po roce 1513 v souvislosti s privilegiem těžit kámen na pernštejnském

[54] Za určení děkuji Pavlu Burgertovi.

panství. Největší z dochovaných kusů má na délku 16 cm a jeho podoba je srovnatelná s částmi dlažby z 16. století, kterou výzkum zachytil v dalších částech náměstí (sonda I). K přemístění mladších kontextů mohlo dojít v důsledku novodobých zásahů, viz výše.

Dalším uloženinou, kterou lze datovat je vrstva **167** s fragmenty z 11. století. Vrstva místy překrývá vrstvy 245 a 193. Součástí uloženiny 167 je také tenká vrstva uhlíků. Vzhledem k charakteru vrstvy 193 nelze vyloučit sekundární polohu vrstvy 167.

Z výše psaného vyplývá poměrně složitá situace svědčící o řadě zásahů a možnosti přemístění některých vrstev. Situace v sondě se stává přehlednější teprve s vrstvou **117** (*Tab. 3: 1; 16:1*). Na profilech je patrné umístění vrstvy 117 nad kontexty 246 (vrstva 246 opět neobsahovala datační materiál), 167 a 193. Vrstvy 167 a 246 mohly sloužit k srovnání nerovností terénu. Vraťme se zpět k vrstvě 117. Výrazný podíl na jejím složení činí malé fragmenty dřeva, která tvoří 30% hrubých komponent, kámen – oblázky a lomový kámen představovaly 12% a zlomky cihel další 4% hrubých komponent. Uložený vzorek kamene obsahoval menší kusy křemene a opuky. Vrstva byla interpretována jako úpravu povrchu komunikace směřující z Velkého náměstí k Mýtské bráně (*Bláha 2007*, 7). Fragmenty keramiky, které vrstva obsahovala, lze datovat na konec 12. století, především do průběhu 13. století. Dle nejmladších, drobných zlomků červeně malované keramiky lze vrstvu datovat na přelom 13. a 14. století.

Uloženina **220** nacházející se nad vrstvou 117 neobsahovala žádné nálezy. Vznik následující vrstvy **130/142**, která ji překrývala, je opět možné klást na přelom 13. a 14. století. Tato vrstva obsahovala také 270 kusů strusky. Horizont byl dále překryt uloženinami 116/141 a 102 datovanými do 14. století.

Nepřítomnost mladších horizontů zřejmě souvisí s pozdějšími zásahy do terény, v rámci kterých byly mladší horizonty odstraněny.

5.1.2 Sonda B

Sonda B o výměře 3 x 1,6 m byla situována do jižní části Malého náměstí (*Tab. 2, 17, 18*). V sondě B vládne z hlediska novověkých zásahů obdobná situace jako v sondě předchozí. Podloží (**163**) tvořené šedým středně ulehlým písčitým jílem se nacházelo na úrovni 241,5 m n. m.

Také v této sondě chybí výraznější horizonty, které by dokládaly pravěké a raně středověké osídlení. Nalezeny však byly nedatované objekty, které můžeme považovat za stopy předchozího vývoje. Pod kulturní vrstvou se v hloubce 1,25 při západním profilu vyrýsovala hrana oválného či kruhového objektu **013/014**, v jehož zásypu byla nalezena kostěná brusle. Objekt stejně jako další kůlové jamky (do podloží bylo zahloubeno celkem 24 kůlových jamek z celkového počtu 34 odhalených v sondě B) porušoval podloží (*Tab. 20:2*).

Následující vrstvu **170** tvořenou šedým hlinitým pískem narušovala jediná kůlová jamka. Sedm jamek bylo zdokumentováno v navazující vrstvě **160**[55] rovněž tvořenou šedým hlinitým pískem. Výše popsané vrstvy neobsahují materiál, který by umožnil jejich dataci. Obdobně je na tom vrstva **221.**

Vrstva **135** (*Tab. 4; 19: 2*) představuje nejstarší horizont, který lze v této sondě datovat. Utvářela se zřejmě v průběhu 13. století, obsahuje také starší materiál ze století předcházejícího. Mnohé o jejím charakteru napovídá složení. Vrstvu utvářejí z 80 procent oblázky, mezi kterými se nacházela kyprá písčitá hlína. Nápadný výskyt velkého množství oblázků naznačuje, že se opět jedná o vrstvu posypu. Poloha i složení naznačuje souvislost kontextu 135 s posypem 169/501 ze sondy A. Nivelační body vrstvy 135 se pohybují okolo 241,6 m n. m. Rozdíl cca 30 centimetrů vysvětluje přirozený spád terénu, který i dnes směrem k Mýtské bráně klesá.

Na horizont posypu nasedají vrstvy z 13. století (**131**)[56] a z počátku 14. století (**104, 133/134,112, 120,121,124, 132**). Rovněž vrstva **112** obsahuje větší množství oblázků, které spolu s příměsí cihel tvoří 44% z celkového složení vrstvy. Nelze tedy zcela vyloučit, že i zde se mohlo jednat o část vrstvy zpevňující povrch. Stejně jako v sondě A zde chybí mladší horizonty.

5.1.3 Sonda C

Rozměry sondy C činí 3,3 x 1,6 m (*Tab. 2, 21, 22, 23*). Zhruba v polovině sondou příčně prochází plynovod. Podloží **263** zde leží přibližně v hloubce 240,5 m n. m. Nejnižší kulturní vrstva šedého písčitého jílu (**247**) obsahovala 16 drobných atypických zlomků pravěké keramiky. Následující uloženina obsahovala keramiku pocházející zřejmě z průběhu 12. století, nejvýše pak z počátku 13. století.

[55] Ve vrstvě 160 byly nalezeny dva atypické zlomky, které neumožňují přesnější dataci.
[56] Do vrstvy byly zahloubeny dvě kůlové jamky.

V jižní části sondy byla zachycena vrstva **241/502** (*Tab. 5: 1; 24:1*) datovaná do poloviny 13. století. Výrazný podíl kamene lomového i říčního kamene různých velikostí (malé až střední fragmenty), směs cihel a strusky opět vedou k závěru, že se rovněž zde setkáváme s vrstvou zpevňující povrch komunikace[57], které zachytily také předchozí sondy. Vrstvu posypu překrýval šedý písčitý jíl (**265**) bez materiálu, který by ji datoval. Na ni navazovaly vrstvy z přelomu 13. a 14. století (**264/185; 166**).

Vrstvu 264/185 narušoval v severní části sondy rozsáhlý zahloubený objekt **005** (*Tab. 5: 2*). Hloubka objektu se pohybovala okolo 170 cm. Na plánu řezu (*Tab. 22*) vidíme hranici vkopu (**058**), který tvoří vnější hranu objektu. Vrstvy **225**, **204**, **143** a **122** představují zánikový horizont objektu datovaný do závěru 13. století, případně počátku 14. století. Výplň obsahovala zlomky keramických nádob a volně položené kusy dřeva různých rozměrů.

Při vybírání výplně byla odkryta část vnitřní více než 140 cm vysoké konstrukce, kterou tvořily dva trámy spojené v rozích přeplátováním (*Bláha 2007*, 187; *Tab. 6: 2; 24; 25*). V rohu spojených trámů byl vyhlouben čtverhranný otvor určený pro „upevnění svislého stavebního prvku“. Mezi trámy a stěnu objektu byla vodorovně vsunuta prkna. S obdobím užívání objektu zřejmě souvisí vrstva **249** nasedající přímo na podloží. Ze dna objektu pocházejí zbytky dřevěné podlahy (*Tab. 23: 1*). Na dně objevena téměř celá stojící nádoba obsahující pryskyřici[58] (*Bláha 2007*, *7*; *Tab. 6: 1; Tab. 25: 1*).

Výplň objektu 005/058 překrývá vrstva 118 obsahující menší kumulaci kamenů[59], která stejně jako další materiál ve vrstvě sloužila k vyplnění prohlubně, která opakovaně vznikala v důsledku sesedání výplně. Sondu završuje zřejmě vyrovnávací vrstva 106 o mocnosti 53cm, kterou datují nejmladší fragmenty keramiky z výplně do horizontu VS 2.

5.1.4 Sonda D

Nejvýchodněji položená sonda D dosahovala rozměrů 3 x 1,2m (*Tab. 2; 26; 27; 28*). Archeologické situace v sondě D byly novověkými terénními zásahy narušeny výrazně

[57] Vrstva obsahovala také kusy dřeva.
[58] Rozbor provedla laboratoř LAPE Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích (*Bláha 2007a*, 8).
[59] Prostupuje také do vrstvy 122.

méně než sondy předešlé. Pouze v jihovýchodním nároží souvrství porušují novověké zásahy (056 a 057).

Nejstarší vrstva (**191**) nasedá na podloží (**233** – ulehlý okrový jíl) a keramika ji datuje do doby mladohradištní, vrstva ovšem obsahuje rovněž malé omleté fragmenty pravěkého stáří a štípanou industrii. Kontext 191 porušovaly rovněž čtyři kůlové jamky (048, 049, 050, 030).

Nad vrstvou 191 se nacházejí uloženiny, které nelze vzhledem k absenci artefaktů datovat (např. 205, 252). Zlomky mladohradištní keramiky obsahuje také vrstva **190** a **165/155.**

Na ně navazuje souvrství spadající na přelom 13. a 14. s (**165**, **164**, **144**, **125** a **126**). Vrstvy obsahují rovněž příměs keramiky mladohradištní. Z Vrstev 125 a 144 pochází výraznější množství strusky. Vrstvy 144 a 164 obsahovaly zlomky okraje prokazatelně pocházející z totožné nádoby. Okraje z této nádoby pravděpodobně obsahovala také vrstva 126. Zjištěná skutečnost může naznačovat zásah do terénu (vrstva 126 J profil), nelze ovšem vyloučit ani rozptyl vzniklý během výzkumu. Vrstvy **127**, **129** a **115** opět neobsahují keramiku, která by je datovala.

Výše zmíněná souvrství porušuje ve východní části zahloubený objekt stejného typu jako v předchozí sondě (*Tab. 7; 29: 3*). Objekt je hluboký cca 180 cm. Výplň obsahovala kusy dřev a na dně se nacházely zbytky nosné konstrukce. Stejně jako u objektu 005/058 z předchozí sondy bylo nároží navzájem kolmých trámů spojeno přeplátováním (*Bláha 2007, 8*). Zánikový horizont (192, 128, 145) napovídá, že objekt přestal plnit svou funkci v době přelomu 13. a 14. století. Zásypovou vrstvou **145** a **146** prostupovala kůlová jamka (001), související s aktivitami po zániku objektu. Sondu završuje novověká vyrovnávací vrstva (**114**), pohled na severní profil naznačuje, že některé horizonty mohly být před položením této vrstvy odtěženy.

5.1.5 Sonda E

Sonda E o rozměrech 2,7 x 1,3 m byla vytyčena v jihovýchodním rohu Malého náměstí, v blízkosti východního cípu Velkého náměstí (*Tab. 2; 30; 31*). Severovýchodní polovinu sondy výrazně narušují novověké inženýrské sítě.

Podloží (**219**) tvořené středně ulehlým šedý jílem, bylo v sondě dosaženo ve výšce přibližně 241,6 m n. m. Podloží porušovala jediná kůlová jamka (041) obsahující dva atypické zlomky keramiky, pravděpodobně pravěkého stáří. Kůlová jamka

představuje důkaz využití prostoru v pravěku. Pravěké a raně středověké kontexty byly očividně odtěženy.

Na podloží nasedá vrstva **218** (*Tab. 8: 2; 32: 3*), která vedle jediného střepu z období vrcholného středověku obsahovala rovněž úlomky cihel, kůží a také zlomek podkovy, což potvrzuje její stáří. Půdorys (*Tab. 32: 3*) zachycuje množství kamene (kameny různých velikostí tvořily 35% z veškerých komponent) a dřev ve vrstvě, což spolu s podkovou vyvolává dojem „pochozí" vrstvy[60]. S přihlédnutím ke stavu v sondě A se opět nabízí souvislost se zbytky zpevněním povrchu cesty k Mýtské bráně. Nutno dodat, že ani nivelety se výrazněji neliší. Z kresebné a fotografické dokumentace lze uvažovat také o možných pozůstatcích hatí.

Středověkého stáří jsou také vrstvy **206/209** a **211**, které 1ze považovat za vyrovnávací. Vrstvy **208** a **206/209** dokládají další zpevnění komunikace, tentokrát hatěmi. Trámy slouží také k vymezení „krajnic" (*Tab. 8: 1; 32: 1; 32: 2*). Nalezené fragmenty keramiky datují vrstvy do průběhu 13. maximálně do počátku 14. století.

Obdobně datována je i uloženina **182**. Nad ní leží vrstva písku **237**, kterou převrstvil kontext **149** z průběhu 14. století. Stejně jako v sondě A a B se zde nevyskytují mladší horizonty.

5.1.6 Sonda F

Sonda o rozměrech 3 x 1,2 m byla jako první vyměřena v trase západní větve plánovaných výkopů (*Tab. 2; 33; 34*). Celou sondou prochází ve směru jihovýchod – severozápad vodovodní potrubí.

Podloží z šedého jílu (**315**) narušovaly dvě kůlové jamky (**061**, **062**) neznámého stáří. Jamka 062 procházela také vrstvou **291** navazující na podloží. Vrstva obsahovala příměs uhlíků a oblázků. Materiál datující vrstvu nebyl získán.

Navazující horizont tvořený vrstvami **290/310**; **277**; **288**; **289**; **294**; **295**; **303**; **308**; **309**; **328**; spadá do 13. století. Obsahuje ovšem i starší mladohradištní keramiku.

[60] Jako situaci typickou pro povrch komunikace charakterizují Bureš a Dragoun výskyt koňských podkov a minimální zastoupení keramiky v materiálu v kombinaci s přítomností organického materiálu jako jsou kosti, úlomky dřeva či odřezky kůží (*Bureš – Dragoun 1991*, 268, 275-277; také *Sigl – Vokolek 1992*, 86; Zezula 2003, 35). Indikátorem povrchu prostranství či komunikace může být v některých případech pouze vrstva humusu *(Furmanek et al. 2012, 23*).

Mladší horizont je zastoupen vrstvami (**282**,[61] **274**, **275/273/276**, **266B**) jejichž nejmladší složku můžeme datovat do období pozdního středověku. Lze uvažovat, že takové vrstvy pocházejí z planýrek a do prostoru Malého náměstí byly přemístěny za účelem vyrovnání terénu.

5.1.7 Sonda G

Čitelnost situací v sondě G (*Tab. 2; 35; 36; 37*) komplikoval výkop pro kanalizační svod z pískovcových koryt, který zde byl položen v 18. či v 19. století (*Bláha 2007a, 8*). Problematická byla i přítomnost prosakující vody patrné na fotografické dokumentaci (*Tab. 9*).

Kanalizace zasahovala do zásypu objektu zahloubeného do podloží (**410**). Zachycená hloubka objektu činila okolo 150 cm (*Tab. 9; 38*). Výplň tvořily vrstvy **339**, **397**, **405** a **300**. Díky materiálu obsaženému ve vrstvách můžeme klást zánik a zaplnění objektu na konec 13. či na počátek 14. století. Výplň obsahovala větší kusy dřev (dle kresebné a fotografické dokumentace se zřejmě jednalo o prkna či fošny), pozůstatků vnitřní konstrukce. Vrstva 339 ze dna objektu obsahovala kromě kostí, strusky také zlomky keramiky. Pozornost upoutalo především dno nádoby, které obsahovalo ztvrdlou amorfní látku připomínající dehet.[62] Analogii můžeme vidět v nádobě se smůlou stojící na podlaze zahloubeného vydřeveného objektu v sondě C.

Přítomnost vody je důkazem, jakým způsobem je zdejší podloží schopné držet vodu. S tím souvisela možná interpretace objektu jako nádrže. Jednat se může ovšem také o suterén zahloubeného domu (*Bláha 2007*, 8). Přítomnost vody ovšem vyvolává myšlenky na jisté problémy při využití objektu jako sklepu.

Převážnou část vrstev v této sondě není možné vzhledem k absenci keramiky blíže datovat. Lze ovšem předpokládat, že vývoj vrstev do jisté míry korespondoval s vývojem zachyceným v okolních sondách.

[61] Vrstva 282 obsahovala bíle glazované ouško, které se však do vrstvy mohlo dostat díky vkopu pro potrubí, který porušoval celou sondu.
[62] Na rozdíl od nádoby z objektu 005 sondy C nebyl tento vzorek podroben chemickému rozboru.

5.1.8 Sonda H

Sondu H o výměře 3 x 1,2 m neporušovaly novodobé zásahy (*Tab. 2; 39; 40*). Jílové podloží (**440**) se zde nachází na úrovni okolo 242 m n. m. Pod vyrovnávacími vrstvami (**357**, **321**, **335/336**, **337**, **437**, **340/341** a další) se rýsoval přibližně kruhový objekt, jehož stěny se trychtýřovitě zahlubovaly do souvrství (*Tab. 10: 2; 41: 2; 42*). Průměr objektu lze dle odkryté části odhadovat v rozmezí 3-5 metrů. Objekt byl vykopán do hloubky 140 centimetrů. Dna nebylo vzhledem k rozměrům sondy a zužujícímu se charakteru objektu dosaženo. Při odkrývání výplně objektu byly odhaleny pozůstatky dřevěné konstrukce – zřejmě pažení (*Bláha 2007*, 8). Charakter výplně i zbytky konstrukce naznačují, že se jedná o relikt studny. Keramické zlomky nalezené ve výplni datují objekt na přelom 13. – 14. století. Na počátku 14. století zřejmě došlo k zasypání objektu. Ve stejné úrovni se v jihovýchodní části sondy nacházel nepravidelný zahloubený objekt **065**, který byl dle záznamů v dokumentaci „zrušen", nebudeme se jím tedy déle zabývat.

Po zániku studny a zarovnání terénu následovala povrchová úprava (zřejmě posypem) zachycená v celém rozsahu sondy. Tvořila ji směs oblázků, lomového kamene, úlomků cihel a částí dřeva (**306/319/505**) (*Tab. 10: 1; 41: 1*). Nad zpevněním povrchu byla zachycena vrstva o tloušťce 12 centimetrů (**314**). Vrstva obsahovala drobné fragmenty dřeva, cihel a uhlíků a také množství drobných omletých zlomků keramiky. Zřejmě se zde setkáváme s autochtonní vrstvou, která zde vznikla v důsledku využívání zpevněného povrchu.

Pod dlažbou se nacházela vrstva **380/349/347** obsahující „organickou hmotu". Obdobně je na tom vrstva **348.** Navážkové vrstvy **285/286/287** a **279** završující zkoumané horizonty obsahují směs středověké a raně novověké keramiky.

5.1.9 Sonda I

Původní sonda o rozměrech 3 x 1,2 m byla v průběhu výzkumu o metr prodloužena (*Tab. 2; 43; 44; 46, 47*). Konečné rozměry sondy tedy činily 4 x 1,2 m. Podloží (**375**) v sondě I se dle dokumentace nacházelo ve výšce okolo 242, 5 m n. m. Na jeho úrovni byl nalezen jediný atypický střep zřejmě pravěkého stáří.

Do podloží zasahovalo několik objektů. Jedním z nich je dochovaná spodní část objektu **067** v severozápadním rohu sondy. Objekt je převrstven kontexty obsahující

malé množství keramiky mladohradištní (**368, 366**), což ho datuje ante quem. Objekt nebyl dokopán a z jeho výplně nepochází žádný materiál, který by dataci upřesnil. Situace ukazuje, že před uložením vrstvy **368** zde došlo k odstranění starších horizontů (*Tab. 43; 44*). Přibližně uprostřed sondy se nacházel zahloubený objekt **068**, který rovněž zasahoval do podloží. Jeho hloubka se pohybovala okolo 15 centimetrů. Z výplně objektu opět nepocházejí žádné nálezy, které by umožnily objekt přesněji datovat. V severovýchodním úseku sondy se v podloží rýsovalo pět kůlových jamek (**069 – 073**). V jižní části výzkum odhalil jedenáct kůlových jamek (**081 – 091**) rovněž zahloubených do podloží. Výplň kůlové jamky **087** obsahovala jeden atypický střep nejasného stáří. Výplň ostatních jamek byla nálezů prostá.

Na výše zmíněné mladohradištní souvrství navazuje kontext obsahující směs mladohradištní keramiky spolu s materiálem, který lze datovat do průběhu 13. století. Nad vrstvami z 13. století je v jižní polovině sondy patrný objekt **063** o dochované hloubce 0,42 m. Dle nálezů keramiky (vrstvy **301** a **311**) jej můžeme klást do průběhu 13. – počátku 14. století. Tenkou vrstvu zdokumentovanou na dně objektu můžeme interpretovat jako podlahový horizont. V podobě kůlových jamek se dochovalo pravoúhlé nároží (*Tab. 11: 2, 43: 1; 45: 3*).

Nad výplní objektu **063** se nachází vrstva **293** ztotožněná s povrchem **504** opět tvořené směsí oblázků, lomového kamene, fragmentů cihel a kusů dřev (*Tab. 11: 1; 45: 2*). Souvrství, která překrývají dlažbu, obsahují směs zlomků z 13., 14. a z počátku 15. století (272, 280, 283, 284). Kontext **271** je ztotožněn s dalším horizontem dlažby **503** (*Tab. 45: 2*) tvořené říčním kamenem, opukou a rovněž lámaným čedičem. Vrstva neobsahuje datační materiál. Přibližnou dataci tedy poskytuje vrstva uložená nad dlažbou, jejíž nejmladší úlomky spadají do horizontu raného středověku. Dataci potvrzuje také výskyt čediče, který kladou písemné prameny do souvislosti s privilegiem těžit horninu na pernštejnském panství. Otázky o svém původu vyvolává vrstva 281, která ačkoliv se nachází mezi vrstvami datovanými nejmladší složkou do pozdního středověku, obsahuje pouze keramiku z 13. století a starší.

Sonda byla později rozšířena o 50 cm na jih (**I_1**). Zde se nacházel objekt, jehož stěny zpevňovala košatina (**080**) o průměru cca 1m. Objekt se dochoval do výšky cca 20 cm nad úroveň podloží (*Tab. 48*). Keramický materiál datuje objekt do průběhu 13. století. Rozšíření sondy zachytilo také zpevnění povrchu tvořené lomovým a říčním

kamenem s příměsí cihel. Při pohledu na profil nelze tuto vrstvu ztotožnit se zpevněním povrchu 504 ani 503.

5.1.10 Sonda J

Sonda J o rozměrech 2 x 1,2 m byla vložena za sondu H, do těsné blízkosti sondy I (*Tab. 2; 49; 50*). Nivelety podloží **445** se pohybují okolo hodnoty 242 m n. m. V jižní části sondy pak podloží klesá na hodnotu blížící se 241,5 m n. m.

Na podloží nasedají vrstvy **444** a **443** bez obsahu keramiky. Navazující vrstva 379 má vyrovnávací charakter a obsahuje směs keramických zlomků od pravěkých po fragmenty z 13. století. Vrstvy **385**, **378** a **429** neposkytly datační materiál. Ve vrstvách bylo zaznamenáno pět kůlových jamek patrných na profilu (*Tab. 49*). Následující vrstva **369/372** jejich vznik datuje do 13. století. Následuje souvrství obsahující keramiku z 13. – 14. století (vrstvy **363/355**; **354**; **353**; **356**; **350**; **351**). Uvnitř tohoto souvrství se nacházely dřevěné trámy tvořící nároží zaniklé konstrukce objektu 066 (*Tab. 13; 51: 2*). Na fotografické dokumentaci je patrná vrstva 350 popsaná jako červená ulehlá jílovitá hlína, která na fotodokumentaci vypadá jako přepálená. Související vrstva **342** obsahovala dle dokumentace nemalý podíl mazanice (35%). Nabízí se souvislost s existencí a provozem pyrotechnologického zařízení. Výzkum však neposkytl více informací, které by umožnily nálezovou situaci takto interpretovat (*Tab. 13; 51: 2*).

Ve vrchní části sondy se dochovaly dvě vrstvy dláždění. Níže položená dlažba **507**/**334** (*Tab. 12: 2; 51: 1*) se skládá z malých a středních úlomků cihel, říčního a lomového kamene, podobné složení má také dlažba **506/323** (*Tab. 12: 1*). Na západním profilu na sebe vrstvy nasedají, na východním profilu vidíme, že jsou proloženy vrstvami 332 a 333. Na vrstvu dlažby (507/323) navazuje vrstva 322. Výše popsané kontexty spolu utvářejí souvrství, které nejmladší fragmenty keramiky datují do horizontu VS2.

5.2 Nálezy

5.2.1 Keramika

Během výzkumu bylo ze sond vyzvednuto více než 8000 kusů keramiky. Minimálně zde byla zastoupena keramika pravěká. Raně středověká keramika byla přítomna ve většině vrstev, kam se dostala jako starší příměs.

Nejstarší středohradištní keramika je charakteristická červenohnědou barvou a příměsí slídy. Jednoduché okraje jsou kolmo či šikmo seříznuté. Keramika středohradištní se udržela nejméně do 11. století. Již na konci 10. století můžeme pozorovat keramiku mladohradištní. Keramika se vyznačuje hnědou a šedou barvou, převážně bez příměsi slídy. Výzdobu tvoří řady kolků na podhrdlí či vlnice (*Sigl – Vokolek 1992*, 83-84). Pro keramiku 13. století navazující na hradištní tradici je typická šedá až hnědočervená barva a tvrdší výpal. Ve výzdobě doznívá vlnice typická mírnými volnými obloučky. Dalším hojně se vyskytujícím výzdobným prvkem je rytá šroubovice, pokrývající většinu těla nádoby. Od druhé poloviny 13. století se ve vrstvách nachází jemná světlá keramika s červeným malováním (*Richter – Vokolek 1995*, 69). Během druhé poloviny 13. století se již pozvolna objevuje také vývalková šroubovice, typická pro materiál ze století 14. Ve 14. století přechází okraje v plně formované okruží, pozorovat můžeme také protookruží a nahoru vytažené či ovalené okraje. Vyskytuje se také redukčně pálená tenkostěnná keramika s hladkým šedým či leštěným povrchem. Keramika z konce 14. a počátku 15. století je typická tvrdým výpalem a světlou až hnědooranžovou barvou, která však místy na povrchu přechází do šedohnědé. Pozorovat můžeme také červeně pálenou keramiku. Do průběhu 14. století řadíme také první nálezy keramiky s medovou či hnědou glazurou na vnitřní straně (*Bláha – Sigl 2010*, 24-25). Výrazným výzdobným prvkem v období pozdního středověku je radýlko. Tabulky výběru keramiky mladohradištní, vrcholně středověké a pozdně středověké viz příloha (*Tab. 89; 90; 91; 92*).

Z tvarů bylo možné rozpoznat hrnce, hrnce s uchem, poklice, džbány, lahve, mísy pernice, pánve. Nalezeno bylo také drobné ústí aquamanile? (*Tab. 73: 15*). Svou výzdobou zaujaly zlomky keramiky ze sondy D, vrstva 146 a sondy I, 331 (*Tab. 60: 11; 76:5*). Keramika je zdobena důlky vzniklými vtlačením prstu, vryp uvnitř důlku je

zřejmě tvořen nehtem. Analogie této výzdoby nalézáme v materiálu ze 13. století, který pochází z Drážďan (*Krabath 2012, 68, Abb. 42, 4*; *Beutmann 2012, 176, Abb.2:3*).

Části kamnových kachlů zachycených výzkumem pocházely převážně ze zásypů novodobých výkopů, nebyla jim proto věnována větší pozornost.

Výzkum přinesl nález tří přeslenů (*Tab. 86: 1-3*), které je možné klasifikovat jako zaoblené. Přesleny dokládají rozšířenou činnost spřádání vlákna. Předchozí zjištění naznačují, že výskyt přeslenů v Hradci končí ve třetí čtvrtině 13. století (*Richter – Vokolek 1995*, 83). Obdobné závěry přinesl také výzkum v Mostě (*Klápště 2002*, 30). Tomu odpovídá nález dvou přeslenů z objektů I z vrstev 331 a 301. Přeslen v sondě H se nacházel ve vrstvě 307, která byla datována do průběhu 14. století. Lze proto uvažovat o druhotné poloze přeslenu.

5.2.2 Stavební materiál

Hojně zastoupeným materiálem byly také zlomky cihel, které se poprvé objevují ve vrstvách z přelomu 13. – 14. století, což souvisí s šířením zděné zástavby ve městě. Cihly sloužily také jako jedna z příměsí sloužících ke zpevňování povrchu veřejných prostranství a komunikací. V materiálu bylo zastoupeno také několik prejzů. Výrazně zastoupena byla ve vrstvách také mazanice.

5.2.3 Sklo

Minimálně zastoupeny jsou v souboru skleněné zlomky. Převažují atypické zlomky medové barvy. Tomu se vymyká nález zlomků skla s hrotitými nálepy z vrstvy 287 v sondě H (*Tab. 86: 6-7*).

5.2.4 Hrací kostka

Mezi ojedinělé předměty související s životem na Malém náměstí patří kostěná hrací kostka (*Tab. 86: 8*). Předmět byl bohužel nalezen v druhotné poloze ve výkopu pro potrubí v sondě E.

Hrací kostka z Malého náměstí typologicky odpovídá svým tvarem hybridní variantě mezi kostkou hvězdicovitou s konkávně prohnutými stěnami a pravidelnou kostkou s rovnými, na sebe kolmými stěnami. Zatímco druhý typ je užíván v podstatě

dodnes, hvězdicovité a hybridní kostky se vyskytují pouze v období středověku (*Čechura – Vyšohlíd 2008, 723, 731*). Body na kostce jsou tvořeny jednoduchými vrty. Rozmístění bodů ukazuje, že se jedná o nejčastější typ, kdy součet protilehlých hodnot vždy dává číslo sedm (*Čechura – Vyšohlíd 2008, 732-723, 725*). I přes zjevné nedokončení dvou ploch, nám jejich rozmístění umožňuje identifikovat hodnoty pět a šest.

5.2.5 Kůže

Ze všech sond pochází dohromady 44 odřezků kůže. Na některých byly patrné vpichy po šití, vzhledem k stavu materiálu je problematické určit, zda se jedná o konkrétní části kožených výrobků či o pouhé zbytky. Odřezky kůží souvisejí s výrobou či opravou kožených předmětů. Stopy po šití mohou vypovídat také o praxi reutilizace použitého materiálu, což souviselo s jeho hodnotou (*Hlaváček 2002*, 121). Výskyt odřezků kůže bývá spojován s organickými vrstvami utvářenými v souvislosti s každodenním provozem veřejných prostranství a komunikací (*Bureš – Dragoun 1991*, 275-277; *Sigl – Vokolek 1992*, 86; Zezula 2003, 35), což platí pro vrstvu 117 v sondě A, 135 případně 112 v sondě B a 118 v sondě D. Výraznější rozdíl v zastoupení kůže ve vrstvách dláždění a vyrovnávacích, či zásypových vrstvách nebyl pozorován, což může souviset s velikostí vzorku.

5.2.6 Železné předměty

Nepočetně zastoupeny jsou v materiálu zastoupeny artefakty zhotovené ze železa (*Tab. 87; 88*). Železo jako poměrně hodnotný a znovu využitelný materiál pronikal do zkoumaných vrstev v důsledku ztrát (*Klápště 2002, 125*). Většina železných předmětů se nachází ve velmi špatném stavu. Zejména mnoho drobných předmětů lze vzhledem k pokročilému stádiu koroze těžko identifikovat. Kromě podkov, ostruh a hřebíků podkováků výzkum odkryl také několik hřebů a skob.

5.2.7 Struska

Během výzkumu Malého náměstí bylo vyzvednuto více než 1600 kusů strusky. Nálezy hojné nálezy strusky mohou být vnímány jako nepřímý doklad výroby a zpracování kovu. Při interpretaci je nutné neopomenout vlastnosti strusky, které z ní činí „běžnou a častou a mnohonásobně přemisťovanou intruzi“ (*Havrda 2000*, 136; *Klápště 2008*, 302-303). Nejhojněji byla struska zastoupena v sondě A ve vrstvách 116 (86 ks), 117 (53 ks) a 142 (254 ks); v sondě C ve vrstvách 284 (45 ks), 125 (52 ks); v sondě D ve vrstvě 126 (175 ks), 151 (94 ks), 144 (148 ks) a 126 (175 ks). Bližší informace by mohla v budoucnu poskytnout podrobná analýza.

5.2.8 Dřevo

Kusy dřeva byly přítomny ve vrstvách i ve výplních objektů. Převažují zlomky dřev různých velikostí bez stop opracování. Ojediněle se v materiálu vyskytují šindele jako ve vrstvě 344 a 345 či fragment lžíce ve vrstvě 312 ze sondy I.

5.2.9 Kosti

Mezi početné nálezy patří rovněž kosterní pozůstatky domácích i divokých zvířat (v nálezovém fondu se nacházejí například parohy či kly). Materiál na podrobnější analýzu dosud čeká.

5.3 Vyhodnocení nálezové situace

Z předchozího rozboru sond vyplývá absence výraznějších pravěkých vrstev v celém rozsahu plochy zkoumané prostřednictvím sond. Z vrstev pochází pouze malé množství atypických zlomků pravěké keramiky. Pozůstatky několika do podloží zahloubených objektů naznačují, že se zde nesetkáváme s původními vrstvami vzniklými v důsledku antropogenních aktivit v období pravěku, ale spíše s odrazem těchto vrstev, které byly odtěženy v souvislosti s využíváním prostoru v pozdějších obdobích.[63] Také vrstvy datované do raného středověku ve většině případů naznačují druhotnou polohu. Starší výzkumy zachytily v prostoru náměstí nečetné objekty

[63] Problematice intruzí a chybějícím fázím osídlení se věnuje například M. Kuna (*2002*).

s keramikou kultury lužické, eneolit byl zastoupen převážně v intruzích (*Richter – Vokolek 1995*, 52-53; *Sigl 1999*, 165; *Ježek 2000a*, 114).

Výrazný zásah do terénu byl zaznamenán v sondách A, B, C, D a E[64] a lze jej klást do souvislosti se zpevňováním povrchu komunikace směřující k Mýtské bráně.[65] Snížení terénu mnohdy až na úroveň podloží před zpevněním povrchu zachytila řada výzkumů našich měst, viz kapitola 3.1 (*Bureš – Dragoun 1991*; *Holub a kol. 2006*, 173; *Zezula 2003*; *Zezula a kol. 2009*; *Široký a kol. 2007*, 112; *Klápště 2008*, 300; *Frolík – Sigl 1998*, 31). Za nejstarší zpevnění povrchu zachycené výzkumem z roku 2006 můžeme považovat vrstvu 169/501 v sondě A. Zpevnění tvořené kamenným posypem (*Tab. 3: 2; 16: 2*) nasedajícím přímo na podloží je datováno kontextem 117 do období shora limitovaného průběhem 13. a počátkem 14. století.[66] Dodejme, že nejstarší doložené zpevnění Velkého náměstí je kladeno do první poloviny 13. století (*Sigl – Vokolek 1993*, 56). Spíše než nánosy nečistot a splachů působí, na posyp navazující vrstvy, jako vyrovnávací. Vrstvy by tak tvořily podklad pro další horizont zpevnění povrchu komunikace, již zmíněný kontext 117[67] (*Tab. 3: 1; 16: 1*) sestávající ze zlomků dřev, cihel, lomové opuky a strusky.[68] Výraznou část představovaly oblázky. Vrstva je datována do průběhu 13. či počátku 14. století, jak bylo připomenuto výše.

S kontextem 169/501 pravděpodobně souvisí také situace v sondě B, kde výzkum odhalil zpevnění posypem (135) s převládající složkou oblázků (*Tab. 4; 19: 2*). Vrstva byla prostřednictvím zlomků keramiky datována do průběhu 13. století. Pokračování vrstvy zachytila také sonda C. Vrstva 241/502 (*Tab. 5: 1; 24: 1*)odpovídá kontextům 169/501 a 135 složením i polohou ve stratigrafii.

Dvě úrovně zpevnění cesty byly rozpoznány v sondě E (*Tab. 32*) umístěné západně od sondy A. Posyp tvořený různě velkými kameny opět navazoval přímo na podloží. Kámen zde však doplňovaly také kusy dřeva. Užívání dřevěných hatí spolu

---

[64] Zásahy do terénu však lze považovat také v sondě F, I. Zde se však část mladohradištních vrstev dochovala.

[65] Se zpevněním komunikace směřující k Mýtské bráně zřejmě souvisí nález z roku 2005. Ve výkopu pro přípojku plynovodu před čp. 26 a 27 se v metrové hloubce nacházela cca10 centimetrů silná posypová vrstva z říčních oblázků a písku. Pod ní vrstva s keramikou z 13. – 14. století (*Bláha 2008b*, 76).

[66] K jisté opatrnosti v interpretaci nabádá kontext 193 naznačující mladší zásah ve větší části sondy (*Tab. 16: 2*).

[67] Je otázkou, zda vrstva 117 již existovala společně s Koňským trhem, nebo je trochu starší a časově koresponduje s domy tvořícími severní frontu ulice směřující k Mýtské bráně. S přihlédnutím ke skutečnosti, že v průběhu 14. století následovalo zvýšení úrovně terénu, nabízí se spíše druhá varianta.

[68] Jarmila Čiháková upozorňuje, že barevnost mohla být jednou z cílených vlastností dlažby (*Čiháková 2007, 66*). Přestože Čiháková tak uvažuje spíše v souvislosti raně novověkými dlažbami, nabízí se tento úhel pohledu jako jedna z možností.

s posypem známe z našich měst v souvislosti se snahou o obnovení sjízdnosti z části zaneseného či místy propadajícího se kamenného zpevnění. Mladší úpravu terénu v sondě E tvořily hatě, které byly příčně vyskládány v prostoru vymezeném dřevěnými trámy. Ty mohly zastávat funkci obrubníků. Může se jednat také o pozůstatky složitějších konstrukcí. Keramika datuje situaci nejpozději na konec 13. či na počátek 14. století. Obrubníky z dřevěných fošen jsou doloženy výzkumem Horního náměstí v Olomouci, konstrukční řešení však bylo jiné (*Faltýnek 2001*, 226).

Kromě zpevnění komunikace zachytily sondy umístěné v jižní větvi plánované kanalizace doklady zástavby (*Tab. 24; 29: 3*). V sondě C se nacházel objekt 005/058 o hloubce okolo 180 cm. Vnitřek objektu zpevňovala dřevěná konstrukce. Dle fotografické i písemné dokumentace[69] můžeme usuzovat, že se jednalo o konstrukci štenýřovou. Na fotografiích (*Tab. 6: 2*) vidíme dochovaný prahový věnec dle dokumentace spojený v rozích přeplátováním (*Bláha 2007*, 7). Do otvoru pro čep v rohu prahového věnce byl v minulosti zasazen svislý konstrukční prvek, který se však nedochoval (*Škabrada 1999*, 81-82; *Bláhová – Sklenářová 2012*, 40-41). Vnitřní konstrukce se na základě fotodokumentace jeví dostatečně silná, aby unesla nadzemní část konstrukce.[70]

Objekt stejného typu se nacházel také v sondě D (*Tab. 7*). Přibližná hloubka objektu opět činila přibližně 170 cm. Stěny byly stejně jako v předchozím případě vydřeveny. Shodná je také doba zániku, ke které došlo nejpozději v první polovině 14. století.

O cca 30 cm nižší hloubkou se vyznačoval zahloubený objekt v sondě G. Dochovaná hloubka objektu se pohybovala okolo 140 cm. Ve výplni u dna objektu se nacházely kusy dřev. V souvislosti s objektem v sondě G byla zvažována také vydřevená nádrž.[71] Na dně objektu C se nacházel hrnec s pryskyřicí, na dně objektu G se nacházelo dno nádoby potažené amorfní hmotou dehtovitého vzhledu[72].

Nálezy do podloží zahloubených objektů s dřevěnou konstrukcí korespondují s výsledky předchozích výzkumů (*Richter – Vokolek 1995*, *Sigl 1999*). Objekty byly

[69] Při interpretaci konstrukce se musíme spokojit s existující dokumentací. Dřevo z konstrukce bylo z důvodu napadení dřevomorkou zlikvidováno.
[70] Za konzultaci děkuji PhDr. Z. Bláhové - Sklenářové, PhD.
[71] Dřevěná nádrž na vodu stála například na náměstí v polském Bialsku. Pochází však až z 16. století (*Chorąży – Chorąży 2007*, 234).
[72] O řemeslech souvisejících se získáváním a využitím pryskyřice například Z. Winter či J. Woitsch (Winter 1906; Woitsch 2010).

v minulosti interpretovány jako suterény, potažmo sklepy nadzemních dřevěných staveb, které utvářely severní frontu Mýtské ulice (*Sigl 1999*, 165). Funkci sklepů naznačuje zejména hloubka objektů v sondách C a D pohybující se okolo 180 cm. Nižší dochovaná hloubka objektu v sondě G nemusí nutně vylučovat funkci sklepa.[73] Nabízí se také možnost polozapuštěné komory (*Vařeka 2002*, 265). Funkce objektu zůstává nejasná[74]. Pro obytnou funkci některého z odhalených objektů (i ze starších výzkumů) neposkytla nálezová situace relevantní důkazy. Je však nutné připomenout že situace umožnila zkoumat pouze části zahloubených objektů, nikoliv celku. Keramický materiál, který nevykazuje zásadní rozdíly mezi keramikou na dně objektu a ve vrstvách zánikového horizontu naznačuje jejich relativně rychlý zánik. Při srovnání polohy objektů objevených výzkumy z roku 1970 a 1997 a 2006 můžeme rozeznat tři až čtyři suterény v jihovýchodní části náměstí. Část jižní stěny a severozápadní roh prvního ze suterénů odkryly sondy z roku 1970 a 1997. Jihovýchodní roh druhého suterénu, jehož severovýchodní roh a severní stěnu zachytil opět výzkum z roku 1997, se nacházel v sondě C. Jihovýchodní roh třetího suterénu zachytila západní část sondy D. Možnost čtvrtého suterénu naznačují řezy (*Tab. 52; 53*) v jihovýchodním rohu náměstí (Richter – Vokolek 1995, 52-53; *Sigl 1999*, 163). Podobné situace lze hledat například v Chrudimi[75] (*Frolík – Sigl 1985*), Brně (*Holub et al 2006, 175-176*), Čáslavi *(Tomášek 1997, 626)* či Olomouci (*Bláha J. 1999, 195*).

Se zástavbou před vznikem veřejného prostranství souvisí také situace v sondách H, I a J. (např. *Tab. 10: 2; 11: 2; Tab. 13*) Velkou část sody H zaujímala studna zasypaná nejpozději na počátku 14. století. V sondě I bylo rozeznáno nároží dřevěné stavby s konstrukcí tvořenou řadou kůlů s obsahem keramiky z druhé poloviny 13. století. Lehká dřevěná stavba s podlahovým horizontem představuje patrně součást hospodářského zázemí souvisejícího s existencí zdejší zástavby. Se zázemím zřejmě souvisí také spodní část košatiny sloužící jako zpevnění stěn odpadní jímky v průběhu 13. století. Objekt s dřevěnou konstrukcí stěn byl zdokumentován také v sondě J.

---

[73] U pozdně středověkých domů jsou doloženy stropní konstrukce sklepů převyšující úroveň terénu (*Hauserová 1995, 39; Vařeka 2002, 265*).

[74] Nejasná je rovněž funkce objektů 2 a 4 z výzkumu v roce 2000 (Ježek 2000a, 115-116).

[75] V prostoru Reslova náměstí výzkum zachytil 12 objektů se svislými stěnami, jejichž hloubka se pohybovala v rozmezí 60-100 cm, s výjimkou jednoho z objektů o hloubce 180 cm. Dle rozboru otisků v mazanici je pro některé z objektů předpokládána srubová konstrukce. Objekty přestaly svému účelu sloužit na konci 13. či v ½ 14. století. Interpretovány byly jako provizorní obydlí typu zemnice (*Frolík – Sigl 1985, 175-177*; *Frolík – Sigl 2001*, 522-624). Závěry výzkumu vyvolaly diskusi nad možnostmi interpretace těchto objektů (např. *Ježek 1999*; *Klápště 2001*).

Ve stejném období jako objekty odhalené výzkumem z roku 2006 zanikly zřejmě také objekty 2 a 4 z výzkumu při rekonstrukci kašny z roku 2000. Při zohlednění ideální délky parcely 45 metrů lze zvažovat příslušnost těchto objektů k zázemí některého z domů severní zaniklé fronty (*Richter – Vokolek 1995*, 122-123; *Procházka 2007b*, 23).

Výše popsané horizonty v sondách G, H, I a J překrylo zpevnění povrchu související s proměnou funkce prostoru na veřejné prostranství, ke které došlo zřejmě v první polovině 14. století, jak naznačuje nejstarší známá písemná zmínka o Koňském trhu (*Patschovsky 1985*, 39). Této dataci odpovídá vrstva tvořená kusy říčního a lomového kamene, zlomky cihel a části dřev 306/319/505 v sondě H. Tři horizonty zpevnění povrchu zachytila sonda I. Posyp 504/293 zachycený v rozsahu celé sondy navazuje na starší situace, jejichž část byla dle profilů AB a CD odstraněna. Vznik posypu je navazujícím souvrstvím datován do období před počátek 15. století. Vznik zpevnění 508, jehož malou část zachytilo rozšíření sondy I je časově ohraničeno právě počátkem 15. století a 16. stoletím, kdy byla pravděpodobně položena dlažba 503/271. Kromě říčních valounků tvořil dlažbu také lomový čedič, jehož těžbu zmiňuje privilegium z roku 1513. Tato dlažba představuje nejmladší historický horizont úpravy povrchu veřejného prostranství zachycený na Malém náměstí. Písemné prameny zmiňují dláždění plochy Koňského trhu k roku 1568. Náklady na pořízení dlažby si tehdy mezi sebe rozdělili majitelé okolních domů (*Švenda 1802*, 206). Sonda J zachytila dvě úrovně zpevnění povrchu opět datované nejpozději do průběhu 15. století. Další situace související s provozem veřejného prostranství nebyly archeologickým výzkumem odhaleny.

Vraťme se nyní ke zpevnění povrchů komunikace a veřejného prostranství. Výzkum na Malém náměstí zřejmě nezachytil série vrstev vzniklých v důsledku zanášení zpevněného povrchu a opětovné snahy o zpevnění. Přestože se podařilo zachytit dvě úrovně zpevnění povrchu v sondě A, E a J (*Tab. 15; 16: 1, 2; 32; 49; 51: 1*) a tři úrovně zpevnění v sondě I (*Tab. 45: 1, 2; 46: 1*). Vrstvy, které od sebe jednotlivá zpevnění povrchu oddělují, jsou mnohdy 50 i více centimetrů silné. Často obsahují také starší příměs. Lze se proto domnívat, že řada z těchto vrstev sloužila k vyrovnání terénu. Tomuto zjištění odpovídají i závěry ze starších výzkumů (*Richter – Vokolek 1995*, 52-53, 57). V průběhu vrcholného středověku se úroveň terénu znatelně zvýšila. V sondě A se nárůst terénu pohybuje okolo jednoho metru, v sondě E navýšení

přesahuje 1,2m. V řadě sond však pozorujeme také stopy po odstranění vrstev neznámého rozsahu, jak už bylo několikrát připomenuto. Složitý vývoj ve východní části prostoru naznačuje také dokumentace rýh pro kanalizaci. Jejich interpretace je však problematická vzhledem k nedostatku informací týkajících se datace a vztahu jednotlivých vrstev.

Do souvislosti s výrobními aktivitami byly v minulosti kladeny četné nálezy strusky (*Richter – Vokolek 1995*, 52-53; *Ježek 2000a*, 117; *Bláha 2008*, 194). Hojně zastoupen je tento materiál zejména ve vrstvách sondy A, C a D. Přítomna byla také jako jedna ze surovin využitých při zpevnění povrchu.[76] Nálezy strusky přinášejí svědectví o zpracování kovů na území města či v jeho blízkosti. Časové zařazení této aktivity je obtížné a z vrchu je limitováno obdobím vrcholného středověku. Je pravděpodobné, že do vrcholně středověkých vrstev struska pronikla ze starších horizontů. Hojné nálezy strusek železa, mědi, bronzu a slitky olova zachytily také sondy na Velkém náměstí při výzkumu z roku 2010 (*Bláha 2010,* 40).

[76] Struska jako součást zpevnění povrchu užita také na Velkém náměstí (*Bláha 2010, 40*). Užití strusky je známo také z dalších lokalit (*Kolář – Zezula 2014*, 226).

6 PROMĚNY VEŘEJNÉHO PROSTRANSTVÍ

Prostor dnešního Malého náměstí byl až do první poloviny 14. století rozčleněn na jednotlivé parcely, kde se kromě domů se zahloubenými suterény nacházela také zařízení spojená s jejich zázemím. Zachyceny zde byly lehké dřevěné konstrukce, studna[77], jímka či cihlová pícka. Domy pravděpodobně tvořily severní frontu Mýtské ulice, která přestavovala součást hlavní komunikace vedoucí v linii Mýtská brána – Rynek – Pražská brána skrz město. Tato komunikace byla opakovaně zpevňována kamenným posypem či hatěmi. Obdobnou situaci známe také z dalších měst. Písemné prameny hovoří o vydláždění cesty k roku 1543 (*Švenda 1802*, 33; *Bláha 2008*, 196). Na základě výzkumů se můžeme domnívat, že nejstarší úprava proběhla již před počátkem 14. století.

V průběhu první poloviny 14. století zástavba náměstí zaniká. Odhalení skutečné příčiny změny funkce prostoru se nachází mimo poznávací a interpretační možnosti archeologie. Vyloučit nelze ani souběh několika příčin. Lze uvažovat například o nevyhovujících podmínkách způsobených průnikem vody zachycené jílovým podložím[78] (např. *Ježek 2000a*, 113; *Richter –Vokolek 1995*, 52-53). Příčinou mohla být potřeba prestižních parcel, která je přisuzována situaci v Mostě.

Jediné doklady existence veřejného prostranství zachycené archeologickým výzkumem představuje několik horizontů zpevnění, které předcházelo vyrovnání terénu. Starší zpevnění tvořil posyp obsahující kromě kamene různé velikosti také zlomky cihel, strusku a kusy dřev. Nejmladší doložený horizont představuje valounová dlažba datovaná do průběhu 16. století. Studna vyhloubená v centrální části náměstí byla zasypána zřejmě až v druhé polovině 14. století, tedy v době kdy již zkoumaný prostor plnil funkci veřejného prostranství. Studnu tedy lze interpretovat jako veřejně přístupný zdroj vody. V těsné blízkosti reliktu studny byla později zřízena kašna napájená městským vodovodem (*Ježek 2000a*, 110 – 111, 116). Do období po vzniku náměstí je datován také vznik objektu 7 zdokumentovaný roku 2000. Objekt neznámé funkce s dřevěnou konstrukcí obsahoval keramiku, jež ho rámcově klade na přelom 14. a 15. století. Další objekty související s provozem veřejného prostranství nebyly dosud

[77] Na Malém náměstí se jedná o třetí objekt interpretovaný jako studna (*Ježek 2000a*, *Sigl 1995a*).
[78] V lokalitách jako je Uherské Hradiště či Litovel bylo hloubení sklepů vzhledem k úrovni spodní vody zcela nemožné (*Procházka 2006*, 165).

zachyceny. Výzkum při rekonstrukci kašny z roku 2000 však zaznamenal výrazné zásahy do terénu ve středu náměstí v pozdním středověku (*Ježek 2000a*, 116).

Pro Malé náměstí či jeho blízké okolí se předpokládají rovněž aktivity spojené se zpracováním kovů, což dokládá výrazná přítomnost strusky ve středověkých vrstvách. Struska sem zřejmě byla přemístěna druhotně. Analýza strusek z výzkumu trafostanice v roce 1997 potvrdil, že struska vznikla jako odpad železářské výroby z bahenních rud, kterých bylo v náplavách Labe a Orlice dostatek (*Bláha 2007*, 8). V prostoru Malého náměstí nebyly dosud nalezeny přímé doklady železářské výroby.

S každodenními činnostmi, ať už na náměstí či v domácnostech před jeho vznikem, souvisí nálezy přeslenů, ústřižky kůží odkazujících k opravě kožených výrobků. Svět zábavy reprezentuje hrací kostka, nalezená bohužel ve výplni novověkého vkopu pro potrubí. Přechodný typ dovoluje kostku klást do období středověku. Kostěné hrací kostky představují poměrně častý artefakt získaný při výzkumu veřejných prostranství. Jako příklad uveďme Horní náměstí v Olomouci (*Faltýnek 2001*, 226), v Ostravě (*Zezula a kol. 2009*, 570), v Praze na náměstí Republiky (*Čechura – Vyšohlíd 2008*).

7 ZÁVĚR

Veřejná prostranství tvořila od počátku přirozené centrum vznikajícího města, místo veřejného života komunity. Povrch náměstí se zanášel v důsledku každodenního provozu a zejména během deště se stával těžko sjízdným. Výzkumy z řady lokalit potvrzují snahy o zpevnění veřejných prostranství v počáteční fázi měst. Výjimkou není ani Hradec Králové. V prostoru Velkého náměstí je nejstarší zpevnění posypem doloženo již před koncem první poloviny 13. století. Zpevnění zachycené archeologickým výzkumem zároveň potvrdilo existenci veřejného prostranství v tomto období.

Pozdější vznik byl tradičně přisuzován druhému hradeckému náměstí, které je dnes známo jako Malé. Starší záchranné výzkumy skutečně zachytily stopy zástavby, která zanikla nejpozději v první polovině 14. století.

Výzkum Malého náměstí z roku 2006 potvrdil dřívější závěry o existenci zástavby v jihovýchodní části návrší. Zahloubené stavby v sondách C a D odpovídaly situaci nastíněné již dříve J. Siglem, který objekty interpretoval jako sklepy nadzemních staveb, které tvořily severní frontu ulice směřující k Mýtské bráně. Do stejného období spadají situace v západní části náměstí, které zachytily dřevěné stavby a studnu a jímku, které překrylo zpevnění povrchu veřejného prostranství. Nejméně jasný je dosud vývoj střední a severní části plochy náměstí. Zejména severní část byla výrazně poškozena mladšími zásahy (*Sigl 1995a*).

Výzkum přinesl další informace k procesu vývoje a stabilizace půdorysu středověkého Hradce a potvrdil výsledky staršího bádání.

8 SUMMARY

The Thesis discusses formation and development of public spaces in medieval Hradec Králové. A public space was created in the west part of the town in the first half of 13th century. Today, the square is known as Velké náměstí. The surface of the square was hardened with pebbles, which indicates the earliest evidence of public space in medieval Hradec. After this first pebble layer the surface was hardened several times. The square served as the market place.

The second public space was situated on the east part of the hillock. Salvage excavations in year 2006 discovered formation and development evidence of the second public space. Ten trenches laid out in the canalization lane along eastern, southern and western part of the square. In trenches A, B, C and E, several layers of cobbles, pieces of bones and wood which hardened surface of the main communication were found. Wooden houses with the basement were probably built along the road which trenches C and D uncovered. Another trenches in the west part of the square probably discovered evidence of the background. This evidence was overlaid with paving which proofs formation of new public space in the first half of 14th century.

9 PRAMENY A LITERATURA

9.1 Prameny

Bláha, R. – Ježek, M. 1999: Záchranný výzkum parcel domů čp. 116-118 na Malém náměstí v Hradci Králové. [Zpráva pro investora.] Hradec Králové, Muzeum východních Čech v Hradci Králové.

Bláha, R. 2007: Rekonstrukce Malého náměstí v Hradci Králové. [Závěrečná zpráva o záchranném archeologickém výzkumu.] Hradec Králové, Muzeum východních Čech v Hradci Králové.

Kalferst, J. 1995: Výkop kanalizace pro čp. 120 Hradec Králové, Malé náměstí. [Závěrečná zpráva o záchranném archeologickém výzkumu.] Hradec Králové, Muzeum východních Čech v Hradci Králové.

Mazancová, L. 2011: Zbožnost měšťanů královéhradeckých v době předhusitské. [Bakalářská práce.] Hradec Králové. – Univerzita Hradec Králové, fakulta pedagogická.

Vyšohlíd, M. 2010: Příspěvek k problematice archeologie veřejných prostranství na příkladu náměstí Republiky v Praze. [Diplomová práce.] Praha – Univerzita Karlova v Praze, fakulta filozofická.

Sigl, J. 1995a: Zpráva o archeologickém průzkumu na stavbě kabelovodu Hradec Králové – historická část v r. 1995. [Závěrečná zpráva o záchranném archeologickém výzkumu.] Hradec Králové, Muzeum východních Čech v Hradci Králové.

Zajíček, P. 2012: Geneze města Olomouce. [Diplomová práce.] Olomouc. – Univerzita Palackého v Olomouci, fakulta filozofická.

Záveská, D. 2011: Zázemí středověkého domu. Archeologický výzkum v Hradci Králové, Malé náměstí, čp. 116-118. [Bakalářská práce.] Praha. – Univerzita Karlova v Praze, fakulta filozofická.

9.2 Literatura

Beutmann, J. 2012: Zur technologischen und formalen Entwicklung der spätmittelalterlichen Gebrauchskeramik zwischen Dresden, Leipzig und Zwickau. In: R.

Smolnik (Hrsg.), Keramik in Mitteldeutschland – Stand der Forschung und Perspektiven, Dresden, 173-186.

Bělina 1973: Ze správní a hospodářské agendy města Hradec Králové ve 14. a na počátku 15. Století, Sborník archivních prací XXIII, 156-191.

Bělina, P. 1981: Organizace chudinské péče v předhusitském Hradci Králové (s edicí Knihy zádušních odkazů městské obce královéhradecké z roku 1411), Folia historica bohemica 3, 77-102.

Bělina, P. 1983: Místopisný obraz Hradce Králové v době předhusitské, Historická geografie 21, 315 – 322.

Biener von Bienenberg, K. J. 1780: Geschichte der Königgrätz I. Prag.

Bláha, J. 1999: Archeologické poznatky ke stavební konstrukci nejstarších měšťanských domů v Olomouci, Archaeologia historica 24, 189-213.

Bláha, R. 2002a: Archeologický výzkum v Hradci Králové, Dlouhé ulici. In: K. Sklenář (red.), Archeologické výzkumy v Čechách 2001. Sborník referátů z informačního kolokvia, Zprávy České archeologické společnosti - Supplément 49, Praha, 24.

Bláha, R. 2002b: Záchranný archeologický výzkum na nádvoří čp. 101 až 103 v Hradci Králové (předběžná zpráva), Zpravodaj muzea v Hradci Králové 28, 186-196.

Bláha, R. 2003: Archeologický výzkum dolní městské hradby v Hradci Králové v roce 2002, Zpravodaj muzea v Hradci Králové 29, 216-230.

Bláha, R. 2004: Záchranné archeologické výzkumy na území městské památkové rezervace Hradec Králové v roce 2003 (Kavčí plácek, Komenského tř., Rokytanského ulice), Zpravodaj muzea v Hradci Králové 28, 176-211.

Bláha, R. 2005 a: Zemnice v Hradci Králové. Dosavadní stav poznání, Forum urbes medii aevi 2, 118-125.

Bláha, R. 2005 b: Archeologický výzkum v areálu bývalého pivovaru v Hradci Králové v roce 2004, Zpravodaj muzea v Hradci Králové 31, 160-186.

Bláha, R. 2006a: Archeologický výzkum v areálu bývalého pivovaru v Hradci Králové. Předběžná zpráva, Zpravodaj muzea v Hradci Králové 32, 67-80.

Bláha, R. 2006b: Nové poznatky o raně středověkém opevnění Hradce Králové (Kavčí plácek, Rokitanského ulice). In: R. Sedláček, J. Sigl, S. Vencl (eds.), Vita archaeologica. Sborník Víta Vokolka, 31-48. Hradec Králové – Pardubice.

Bláha, R. 2006c: Suterén čp. 129, Malé náměstí, (380 Hradec Králové, okr. Hradec Králové), Výzkumy v Čechách 2003, 84-85.

Bláha, R. 2007: Archeologický výzkum na Malém náměstí v Hradci Králové, Zpravodaj muzea v Hradci Králové 33, 183-198.

Bláha, R. 2008a: Veřejná prostranství (náměstí) středověkého Hradce Králové a jejich proměny. Přehled dosavadního bádání, Dissertationes archeologicae Brunensis. Suplementum 1. Brno.

Bláha, R. 2008b: Městská památková rezervace, Velké nám., rozhraní čp. 26 a 27. Výkop pro přípojku plynovodu v chodníku (262 Hradec Králové, okr. Hradec Králové), Výzkumy v Čechách 2005, 76.

Bláha, R. 2008c: Archeologické výzkumy v Hradci Králové v roce 2007. In: K. Sklenář (red.), Archeologické výzkumy v Čechách 2007. Sborník referátů z informačního kolokvia, Zprávy České archeologické společnosti - Supplément 71, Praha, 34-35.

Bláha, R. 2009a: Archeologický výzkum při stavbě horkovodu na Velkém náměstí v Hradci Králové. In: K. Sklenář (red.), Archeologické výzkumy v Čechách 2008. Sborník referátů z informačního kolokvia, Zprávy České archeologické společnosti - Supplément 75, Praha, 39-40.

Bláha, R. 2009b: Malé náměstí č.p. 126, objekty bývalé Besedy, záchranný výzkum v rámci rekonstrukce (přestavba objektu), (191 Hradec Králové, okr. Hradec Králové), Výzkumy v Čechách 2006, 56.

Bláha, R. 2010: První a druhá etapa záchranného výzkumu při rekonstrukci domu U Špuláků v Hradci Králové. In: K. Sklenář (red.), Archeologické výzkumy v Čechách 2009. Sborník referátů z informačního kolokvia, Zprávy České archeologické společnosti - Supplément 78, Praha, 51.

Bláha, R. 2011: Archeologický výzkum Velkého náměstí v Hradci Králové v roce 2010. In: K. Sklenář (red.), Archeologické výzkumy v Čechách 2010. Sborník referátů z informačního kolokvia, Zprávy České archeologické společnosti - Supplément 81, Praha, 39-40.

Bláha, R. 2013: Archeologické výzkumy v historickém jádru Hradce Králové v roce 2012. In: K. Sklenář (red.), Archeologické výzkumy v Čechách 2012. Sborník referátů z informačního kolokvia, Zprávy České archeologické společnosti - Supplément 89, Praha, 44-45.

Bláha, R. 2015: Archeologický výzkum pod Bílou věží v Hradci Králové. In: K. Sklenář (red.), Archeologické výzkumy v Čechách 2014. Sborník referátů

z informačního kolokvia, Zprávy Českéarcheologické společnosti - Supplément 97, Praha, 47-48.

Bláha, R. – Frolík, J. – Sigl, J. 2006: Počátky zděné měšťanské architektury v Hradci Králové a v Chrudimi, Forum urbes medii aevi 3, 178-188.

Bláha, R. – Frolík, J. – Sigl, J. 2007: Proměna uliční sítě a parcelace v Hradci Králové a Chrudimi, Forum Urbes medii aevi 4, 82-93.

Bláha, R. – Ježek, M. 2001: Záchranné výzkumy v Hradci Králové. In: K. Sklenář (red.), Archeologické výzkumy v Čechách 2000. Sborník referátů z informačního kolokvia, Zprávy Českéarcheologické společnosti - Supplément 45, Praha, 33-34.

Bláha, R. – Kovář, M. – Sigl, J. 2011: Středověké kláštery v Hradci Králové – stav výzkumu a jeho další perspektivy, Forum urbes medii aevi 6, 44-55.

Bláha, R. – Sigl, J. 2004: Opevnění a problematika vymezení hranic města na příkladu Hradce Králové, Archaeologia historica 29, 161-166.

Bláha, R. – Sigl, J. 2005: Stavební činnost 18. až 20. Století v Hradci Králové a její vliv na poznání vývoje města a jeho zázemí, Archaeologia historica 30, 97-106.

Bláha, R. – Sigl, J. 2010: Středověká a raně novověká polévaná keramika ve sbírkách královéhradeckého muzea. Několik poznámek k problematice, Archeologia historica 35, 233-251.

Bláha, R. – Sigl, J. 2014: Svědectví archeologických nálezů o počátcích města Hradec Králové. Hradec Králové.

Bláha, R. – Slavík, J. 2002: Archeologický výzkum v čp. 81 v Hradci Králové (předběžná zpráva), Archaeologia historica 27, 373-378.

Bláha, R. – Slavík, J. 2013: Jihozápadní část středověkého opevnění Hradce Králové. Od fortifikace k administrativě a rekreaci, Dějiny staveb 2012, 183-194.

Bláhová – Sklenářová, Z. 2012: Obytné stavby doby bronzové – otázky stavebního a konstrukčního vývoje. Praehistorica XXX/2. Praha.

Bláhová, Z. 2002: Pranýř na olomouckém Horním náměstí, Zprávy vlastivědného muzea v Olomouci, 69-74.

Boháčová, I. – Herichová, I. 2004: Georeliéf jako zdroj poznání historického vývoje lokality, Forum urbes medii aevi 1, 10-18.

Bureš, M. – Dragoun, Z. 1991: Archeologické výzkumy na trase Královské cesty, Staletá Praha XXI, 264-284.

Burian, V. 1999: Nástin archeologických výzkumů na náměstí Míru v Jindřichově Hradci v letech 1990 až 1999, Jindřichohradecký vlastivědný sborník, 1-21.

Čapský, M. 2015: Město pod vládou kazatelů. Charizmatičtí náboženští vůdci ve střetu s městskou radou v pozdně středověkých českých korunních zemích. Praha.

Čechura, J. – Vyšohlíd, M. 2008: Kostěné předměty určené ke hrám. Z nálezů na náměstí Republiky v Praze, Archeologie ve středních Čechách 12, 723-743.

Čiháková, J. 2007: Pozůstatky komunikací v archeologických nálezech. In: A. Schubert (ed.), Péče o památkově významné venkovní komunikace. Praha, 64-73.

Divišová, J. (red.) 2011: Encyklopedie města Hradce Králové. Hradec Králové.

Doubek, Z. – Rezková, H. 2009: Starý Hradec Králové dům od domu. Hradec Králové.

Drużyłowski, E. – Marciniak-Wisłocka, M. 2008: Elementy infrastruktury miejskiej Sułowa, pow. Milicz, w świetle badań z lat 2000–2004, Śląskie sprawozdania archeologiczne 50, 399–410.

Faltýnek, K. 2001: Olomouc (okr. Olomouc). Horní náměstí, Přehled výzkumů 42, 225-227.

Faltýnek, K. – Grégr, J. – Šlézar, P. 2008: Litovel (okr. Olomouc), Náměstí Přemysla Otakara č. p. 777, Komenského ulice, č. p. 721, p. č. 141/1, 139, Přehled výzkumů 49, 411.

Felcman, O. (ed.) 2009: Dějiny východních Čech v pravěku a středověku (do roku 1526). Praha.

Frolík, J. 1997: Archeologický výzkum Českého Brodu v letech 1994-1995, Archeologické rozhledy 48, 737-747.

Frolík, J. – Sigl, J. 1985: K počátkům města Chrudimi, Archaeologia historica 10, 175-180.

Frolík, J. – Sigl, J. 1994: New facts on the settlement on the central hilltop of the town of Chrudim. Rescue survey of 1982 – 1984, Památky archeologické 85, 111-133.

Frolík. J. – Sigl, J. 1998: Chrudim v pravěku a středověku. Obrazy každodenního života. Chrudim.

Frolík, J. – Sigl, J. 2001: K úvahám Martina Ježka o počátcích města Chrudimi a tamějším hradu, Archeologické rozhledy 53, 620-629.

Frolík, J. – Sigl, J. 2005: Archeologický výzkum na Resslově náměstí v Chrudimi v roce 1995, Chrudimský vlastivědný sborník 9, 107-167.

Furmanek, M. a kol. 2012: Changes in the Market Square and the Town Hall, the 13th to the 18th century. A reconstruction based on analyses of the cultural deposits and remains of buildings. In: M. Michnik, J. Piekalski (eds.), Archaeology of pre-industrial town in Silesia. Case study Gliwice. Wratislavia Antiqua 16, Wroclaw, 23-48.

Hauserová, M. 1995: Středověký městský dům na široké parcele se středním vjezdem. Příspěvek k poznání dispozičního typu, Archaeologia historica 20, 35-52.

Havrda, J. 2000: Archeologický výzkum na Uhelném trhu na Starém Městě pražském, Archaeologica Pragensia 15, 117-139.

Havrda, J. – Tryml, M. 2009: Středověké dlažby na Starém Městě pražském. Příspěvek archeologie k poznání historických komunikací, Staletá Praha 2009/1, roč. 25., 41- 52.

Hejdová, D. – Nechvátal, B. 1970: Raně středověké dlaždice v Čechách, Památky archeologické 61, 395-471.

Hlaváček, P. 2002: Analýza usňových dílců. In: J. Klápště (ed.), Archeologie středověkého domu v Mostě (čp. 226), Medievalia archaeologica 4, Praha – Most, 115-124.

Hoffmann, F. 2009: Středověké město v Čechách a na Moravě. Praha.

Holub a kol. 2004: Systematický archeologický výzkum města Brna, Forum urbes medii aevi 1, 57-97.

Holub a kol. 2006: K. ú. Brno – město, Přehled výzkumů 47, 172-225.

Hrdlička, L. 1982: Využití výkopů pro inženýrské sítě jako pramene k poznání původního reliéfu a jeho proměn v historickém jádru města, Archeologické rozhledy 34, 599-620.

Hrdlička, L. 2000: Centrum raně středověké Prahy. In: J. Piekalski, K. Wachowski (eds.) Średniowieczny Śląsk i Czechy. Centrum średniowiecznego miasta. Wrocław a Europa środkowa, Wratislavia antiqua 2, Wrocław, 369-374.

Hrubý, V. a kol. 2008: Chrám Svatého Ducha v životě města a v proměnách času. Katedrála a její sousedé. Hradec Králové.

Huml, V. 1996: K osídlení Ovocného trhu na Starém Městě pražském. Na základě archeologického výzkumu v l. 1984 – 1985, Archaeologica pragensia 12, 247-272.

Chorąży, B. – Chorąży, B. 2007: Wyniki badań archeologicznych na Rynku v Bielsku-Białej, województwo śląskie. Badania archeologiczne v Górnym Śląsku i ziemiach pogranicznych w latach 2005 – 2006, 231-243.

Chorąży, B. – Chorąży, B. 2012: Sprawozdanie z badań archeologicznych na ulicy Wzgórze w Bielski-Białej, województwo śląskie. Badania archeologiczne v Górnym Śląsku i ziemiach pogranicznych w latach 2009 – 2010, 85-96.

Ježek, M. 1997: Hospodářský region středověkého města. In: J. Maříková-Kubková, J. Klápště, M. Ježek, P. Meduna (eds.), Život v archeologii středověku: Sborník věnovaný Miroslavu Richterovi a Zdeňku Smetánkovi, Praha, 309-320.

Ježek, M. 1999: Kastel východočeského typu? a další otázky ze středověké Chrudimi, Archeologické rozhledy 51, 833-871.

Ježek, M. 2000a: Výzkum v místě kašny na Malém náměstí v Hradci Králové, Zpravodaj muzea v Hradci Králové 26, 107-131.

Ježek, M. 2000b: Archeologia na rynku małego miasta w Czechach. In: J. Piekalski, K. Wachowski (eds.), Sredniowieczny Slask i Czechy: Centrum sredniowiecznego miasta. Wroclaw a Europa środkowa, Wroclaw, 21-46.

Juřina, P. a kol. 2009: Náměstí Republiky. Výzkum století. Praha.

Kalferst, J. 1996: Zpráva o záchranném výzkumu na rekonstrukci transformační stanice 5/04 KV č. 5 na Velkém náměstí v Hradci Králové, Zpravodaj muzea v Hradci Králové 22, 41-49.

Kalferst, J. 1998: Transformační stanice č. 5, s. průčelí kostela Panny Marie na Velkém náměstí (204) Hradec Králové, okr. Hradec Králové), Výzkumy v Čechách 1996-7, 53-54.

Kejř, J. 1998: Vznik městského zřízení v českých zemích. Praha.

Klápště, J. 1997: Das mittelalterliche Most und das moster Land: die Stadt und ihre Region. In: J. Maříková-Kubková, J. Klápště, M. Ježek, P. Meduna (eds.), Život v archeologii středověku: Sborník věnovaný Miroslavu Richterovi a Zdeňku Smetánkovi, Praha, 327-341.

Klápště, J. 2000: Rynek – Platz – Náměstí. In: J. Piekalski, K. Wachowski (eds.) Średniowieczny Śląsk i Czechy. Centrum średniowiecznego miasta. Wrocław a Europa środkowa, Wratislavia antiqua 2, Wrocław, 369-374.

Klápště, J. 2001: Ještě jednou o chrudimských „zemnicích“, Archeologické rozhledy 53, 814-816.

Klápště, J. 2002 (ed.): Archeologie středověkého domu v Mostě (čp. 226), Medievalia archaeologica 4, Praha – Most.

Klápště, J. 2005: Proměna českých zemí ve středověku. Praha.

Klápště, J. 2008: Prostřední náměstí ve starém Mostě. In: E, Černá, J. Kuljavceva Hlavová (eds.), Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 2003 – 2007, 297-306.

Klápště, J. – Procházka, R. 2006: Archeologický výzkum počátků lokačních měst v českých zemích. In: C. Buśko, M. Goliński, B. Krukiewicz (eds.), Procesy lokacyjne miast w Europie Środkowo-Wschodniej. Materiały z konferencji międzynarodowej w Lądku Zdroju 28-29 października 2002 roku, Wrocław 2006, 175-186.

Kiecoň, M. – Kolář, F. – Zezula, M. 2005: Opava (k. ú. Opava-střed, okr. Opava), Dolní náměstí, parcely č. 573, 579. Přehled výzkumů 46, 306-307.

Kolář, F. 2008: Opevnění města Opavy (současný stav výzkumu), Forum urbes medii aevi 5, 174-249.

Kolařík, V. 2008: Vrcholně středověké opevnění města Brna, Forum urbes medii aevi. 5, 122-161.

Kostrouch, F. 2009: První předběžné výsledky archeologického výzkumu na Masarykově náměstí v Hodoníně. In: P. Futák, M. Plaček, M. Vařeka, (eds.): Středověká města na Moravě a v sousedních zemích, 77-90.

Kořínek, R. 2013: Vodárenské věže. 1. Část: nejstarší vodní věže. SOVAK, časopis oboru vodovodů a kanalizací 3/2013, 20-23.

Kovář, M. 2008: Svědkové zaniklých staveb. Katalog gotických architektonických prvků ze sbírek Muzea východních Čech v Hradci Králové. Hradec Králové.

Kolář, F. – Zezula, M. 2014: Infrastruktura veřejných prostranství a komunikací Opavy a dalších měst moravskoslezských pomezí ve středověku a raném novověku v kontextu střední Evropy. In: I. Boháčová, P. Sommer (eds.), Středověká Evropa v pohybu: k poctě Jana Klápště. Praha, 214-287.

Krabath, S. 2012: Die Entwicklung der Keramik im Freistaat Sachsen vom späten Mittelalter bis in das 19. Jahrhundert. Ein Überblick. In: R. Smolnik, (Hrsg.), Keramik in Mitteldeutschland – Stand der Forschung und Perspektiven, Dresden, 35-172.

Kubiček, A. – Wirth, Z. 1939: Hradec Králové.Město českých královen. Město Ulrichovo. Hradec Králové.

Kuča, K. 1995: Chlumecko a Novobydžovsko I. Hradec Králové.

Kuna, M. 2002: Intruze jako doklad „nenalezených" fází pravěkého osídlení. In: E. Neustupný, (ed.) Archeologie nenalézaného. Sborník přátel, kolegů a žáků k životnímu jubileu Slavomila Vencla. Dobrá Voda, 108-118.

Líbal, J. 1970: Starobylá města v Československu. Praha.

Merta, D. a kol. 2007: Jakubské náměstí – jedno z center lokace Brna?, Forum urbes medii aevi 4, 144-161.

Měřínský, Z. 2008: Opevnění města Jihlavy v zrcadle archeologie, Forum urbes medii aevi 5, 104-121.

Michnik, M. a kol. 2012: Vstępne winiky ratovniczych badań archeologicznych na Rynku i w gornym odcinku ul. Zwięcestwa w Gliwicach, województwo śląskie. Badania archeologiczne na Górnym Śląsku i ziemiach pogranicznych w latach 2009 – 2010, Katowice, 105-122.

Mikulka, J. 1996: Dějiny Hradce Králové I./1: Od nejstarších dob do r. 1526. Hradec Králové.

Musil, J. 2005: Středověké opevnění města Chrudimi. Chrudimský vlastivědný sborník 9, 51-105.

Nováček, K. - Široký, R. 2000: Náměstí v Plzni ve středověku a raném novověku. In: J. Piekalski, K. Wachowski (eds.) Średniowieczny Śląsk i Czechy. Centrum średniowiecznego miasta. Wrocław a Europa środkowa, Wratislavia antiqua 2, 291-297.

Patschovsky, A. (ed.) 1985: Quellen zur böhmischen Inquisition im 14. Jahrhundert. In: Monumenta germaniae historica 11, München.

Piekalski, J. 2004: Elementy infrastruktury średniowiecznego Wrocławia. In: J. Piekalski, K. Wachowski (eds.), Wrocław na przełomie średniowiecza i czasów nowożytnych materialne przejawy codziennego. Wratislavia Antiqua 6, Wroclaw, 9-24.

Piekalski, J. 2005: Wrocław – miasto Henryka IV. In: K. Wachowski (ed.), Śląsk w czasach Henryka IV Prawego. Wratislavia antiqua 8, Wroclaw, 39-48.

Piekalski, J. 2014: Prague, Wrocław and Krakow: Public and private space at the time of the medieval transition. Wratislavia antiqua 19, Wrocław.

Piekalski, J. – Wachowski, K. (eds.) 2010: Ulice średniowiecznego Wrocławia. Wratislavia antiqua 11, Wrocław.

Porák, J. – Kašpar, J. eds. 1980: Ze starých letopisů českých. Praha.

Procházka, R. 2000: Zrod středověkého města na příkladu Brna. K otázce odrazu společenské změny v archeologických pramenech. In: M. Ježek, J. Klápště (eds.), Brno a jeho region, Mediaevalia archaeologica 2, Praha – Brno, 7 –158.

Procházka, R. 2003: Počátky jihomoravských měst a etnické změny. Archaeologia historica 28, 267-295.

Procházka, R. 2006: Město – fenomén doby posledních Přemyslovců. In: R. Fifková, (red.) Sága moravských Přemyslovců. Život na Moravě od XI. Do počátku XIV. století. Brno, Olomouc.

Procházka, R. 2007a: Archeologie a poznání moravských a slezských měst. Archaeologia historica 32, 37-80.

Procházka, R. 2007b: Area …sive parva, sive magna… Parcela ve vývoji raného a komunálního města. Forum urbes medii 4, 6-41.

Procházka, R. 2011: Ulice a náměstí Brna ve 13. Století. Wratislavia antiqua 13, 179 – 194.

Radová, M. – Hauserová, M. 1991: Lokační urbanismus Archaeologia historica 16, 121-130.

Radová – Štiková, M. 1991: Ke stavební technologii středověkého domu. Husitský Tábor 10, 97-102.

Razím, V. 1995: Fortifikace českých měst jako indikace jejich významu a postavení. Archaeologia historica 20, 9-22.

Razím, V. 2000: K některým otázkám vymezení hranic středověkého města. Archaeologia historica 25, 43-50.

Richter, M. – Semotanová, E. 1998: Historický atlas měst České republiky, sv. č. 5 – Hradec Králové, Praha.

Richter, M. 1975: České středověké město ve světle archeologických výzkumů, Archeologické rozhledy 27, 245-258.

Richter, M. – Vokolek, V. 1971: První etapa výzkumu v Hradci Králové. Archeologické rozhledy 23, 605-617.

Richter, M – Vokolek, V. 1977: Počátky Hradce Králové ve světle archeologických výzkumů. In: M. Richter (ed.), Středověká archeologie a studium počátků měst, Praha, 13-27.

Richter, M. – Vokolek, V. 1995: Hradec Králové. Slovanské hradiště a počátky středověkého města. Hradec Králové.

Sigl, J. 1995b: Velké náměstí, vozovka před čp. 142-147 (464 Hradec Králové, okr. Hradec Králové), Výzkumy v Čechách 1990/2, 93.

Sigl, J. 1998: Archeologický výzkum na stavbě trafostanice na Malém náměstí v Hradci Králové v r. 1997. Zpravodaj muzea v Hradci Králové 24, 127-136.

Sigl, J. 1999: Změna struktury městské zástavby na Malém náměstí v Hradci Králové. Archaeologia historica 24, 161-168.

Sigl, J. 1999b: K nálezu grošů v Hradci Králové – Tomkově ulici čp. 178 z roku 1991, Zpravodaj muzea v Hradci Králové 25, 141-149.

Sigl, J. – Vokolek, V. 1992: Výzkum Velkého náměstí v Hradci Králové, Archaeologia historica 17, 83-90.

Sigl, J. – Vokolek, V. 1993: Záchranný výzkum na průkopu kanalizace v Hradci Králové na Velkém Náměstí. Zpravodaj muzea v Hradci Králové 18, 55-58.

Sklenář, K. 2011: Pravěké a raně středověké nálezy v Čechách do roku 1870. Pramenná základna romantického období české archeologie. Praha.

Slavík, J. 1998: Pražská brána v Hradci Králové, Zpravodaj muzea v Hradci Králové 24, 184-191.

Slavík, J. 2004: Středověká slezská brána v Hradci Králové. Královéhradecko 1, 263-270.

Slavík, J. – Sommer, J. 2001: Nález gotických architektonických článků v Hradci Králové, Zprávy památkové péče 61/7, 195-201.

Sokol, P. 2000: Záchody a hygienické cítění ve středověkém a raně novověkém městě. Dějiny a současnost 6/2000.

Smetana, J. 1995: Proměny struktury městské sítě na severu Čech do 15. století. Archaeologia historica 20, 23-34.

Spiess, B. V. 1895: Příspěvky k místopisu a dějinám Hradce Králové. Hradec Králové.

Spiess, B. V. 1900-1901: Kterak a co Kralohradečtí druhdy kšaftovali, Památky archeologické a místopisné XIX, 137 – 144, 209-224.

Šimák, J. V. 1938: České dějiny I/5. Středověká kolonisace v zemích českých. Praha.

Široký, R. 2000: Pitná, užitková a odpadní voda v českých městech ve středověku a raném novověku. Stav a perspektivy archeologického poznání, Památky archeologické 91, 345-410.

Široký, R. a kol. 2007: Sedláčkova ulice v Plzni ve světle archeologického výzkumu. K podobě veřejných prostranství středověkých měst, Forum urbes medii aevi 4, 94-117.

Široký, R. a kol. 2008: Příkop středověkého opevnění města Plzně. Archeologický a environmentální výzkum v prostoru zaniklé Pražské brány, Forum urbes medii aevi 5, 272-311.

Škabrada, J. 1999: Lidové stavby. Architektura českého venkova. Praha.

Šlézar, P. – Faltýnek, K. 2004: Litovel (Okr. Olomouc), Přehled výzkumů 45, 204-207.

Starec, P. 1998: K problematice raně středověkých komunikací v prostoru pražského Malého náměstí a řešení jeho vzniku, Archaeologia historica 23, 27-34.

Švenda, F. de Paula 1800: Druhý obraz města Hradce Králové, rozdíl I. Hradec Králové.

Švenda, F. de Paula 1802: Druhý obraz města Hradce Králové, rozdíl II. Hradec Králové.

Tomášek, M. 1997: K počátkům města Čáslavi: záchranná akce na Žižkově náměstí a jejich výsledky. In: J. Maříková-Kubková, J. Klápště, M. Ježek, P. Meduna (eds.), Život v archeologii středověku: Sborník věnovaný Miroslavu Richterovi a Zdeňku Smetánkovi. Praha, 620-629.

Tomek, V. V. 1997: Z dějin Hradce Králové. Hradec Králové.

Vařeka, P. 2002: Zahloubené stavby v českých městech vrcholného středověku - zemnice nebo suterény nenalezených nadzemních domů. In: E. Neustupný (red.), Archeologie nenalézaného. Sborník přátel, kolegů a žáků k životnímu jubileu Slavomila Vencla, Dobrá Voda u Pelhřimova, 252-285.

Víšková, M. 2011: Výsledky antropologického zpravování kosterního materiálu ze hřbitova kolem katedrály sv. Ducha v Hradci Králové, Královéhradecko, historický sborník pro poučenou veřejnost 8, 211, 209-220.

Vojtíšek, V. 1934: O počátcích města Hradec Králové. Osvěta lidu 37, č. 51, 3-4.

Vorlová, D. 2002: Hromadný nález pražských grošů z Hradce Králové. Hradec Králové.

Winter, Z. 1890: Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v XV. a XVI. věku, Díl I, Praha.

Winter, Z. 1906: Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a XV. století. Praha.

Winter, Z. 1991: Zlatá doba měst českých. Praha.

Wójcik-Kuehnel, I. 2004: Zagospodarowanie przestrenne bytomskiego rynku w świetle badań archeologicznych. Początki i rozwój miast Górnego Śląska – Studia interdiscyplinarne, Muzeum w Gliwicach, Seria monograficzna nr. 10, 221-234.

Woitsch, J. 2010: Lesní řemesla v raném novověku: koncept, Český lid 97, 337-362.

Zezula, M. 2003: Archeologie a počátky Moravské Ostravy. Archeologické výzkumy v historickém jádru města v letech 1998-2002, Ostrava: Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska, 7-44.

Zezula, M. a kol. 2009: Archeologické výzkumy na Masarykově náměstí v Ostravě a jejich výpověď k vývoji, hmotné kultuře a životnímu prostředí města ve středověku a raném novověku, Ostrava: Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska, 538-579.

Zezula, M. – Kiecoń, M. – Kolář, F. 2007: Archeologické doklady k vývoji půdorysu, uliční sítě a parcelace středověké Opavy, Forum urbes medii aevi. 4, 118-143.

Žemlička, J. 2014: Království v pohybu. Kolonizace, města a stříbro v závěru přemyslovské epochy. Praha

9.3 On-line zdroje

Hradec Králové 2015: Památkově chráněná území. Hradec Králové, oficiální stránky statutárního města. 16.3.2015. [cit 28.7.2015] Dostupné na WWW http://www.hradeckralove.org/urad/pamatkove-chranena-uzemi

Kašák, K. 2009: Předstihový archeologický výzkum na Náměstí v Kašperských Horách, Kašperskohorský zpravodaj, Ročník 6, číslo 3. [cit 24.3.2016] Dostupné na WWW http://www.sumavanet.cz/mukhory/user/deska/zpravodaj/Ka%C5%A1perskohorsk%C3%BD%20zpravodaj%203_2009%20web.pdf

Národní památkový ústav 2014: Archeologický výzkum na náměstí Přemysla Otakara v Litovli, Národní památkový ústav. 14.7.2014 [cit 24.1.2016] Dostupné na WWW http://www.npu.cz/wiki/archeologie/aktuality-akce/news/14844-zachranny-archeologicky-vyzkum-na-namesti-premysla-otakara-v-litovli/

10 SEZNAM PŘÍLOH

10.1 Ilustrační plány

Tab.1. 1: Hradec Králové, jádro města dle stavu z roku 1766 (*Bláha 2008*, 193); **2**: výzkumy na Malém náměstí (*R. Bláha*).

Tab. 2. Malé náměstí v Hradci Králové, výzkum z roku 2006.

10.2 Fotografická dokumentace

Tab. 3. Sonda A.

Tab. 4. Sonda B.

Tab. 5. – 6. Sonda C.

Tab. 7. Sonda D.

Tab. 8. Sonda E.

Tab. 9. Sonda G.

Tab. 10. Sonda H.

Tab. 11. Sonda I.

Tab. 12. Sonda J.

Tab. 13. Sonda J.

10.3 Dokumentace sond

Tab. 14. – 16. Sonda A.

Tab. 17. – 20. Sonda B.

Tab. 21. – 25. Sonda C.

Tab. 26. – 29. Sonda D.

Tab. 30. – 32. Sonda E.

Tab. 33. – 34. Sonda F.

Tab. 35. – 38. Sonda G.

Tab. 39. – 42. Sonda H.

Tab. 43. – 48. Sonda I.

Tab. 49. – 51. Sonda J.

Tab. 52. – 53. Rýha pro kanalizaci.

10.4 Dokumentace artefaktů

Tab. 54. Sonda A.

Tab. 55. – 56. Sonda B.

Tab. 57. – 59. Sonda C.

Tab. 60. – 61. Sonda D.

Tab. 62. Sonda E.

Tab. 63. – 67. Sonda F.

Tab. 68. Sonda G.

Tab. 69. – 74. Sonda H.

Tab. 75. – 83. Sonda I.

Tab. 84. – 85. Sonda J.

Tab. 86. – 88. Artefakty.

Tab. 89. Keramika mladohradištní.

Tab. 90. Keramika z průběhu 13. století.

Tab. 91. Keramika z průběhu 14. století.

Tab. 92. Keramika závěru 14. a z průběhu 15. století.

PŘÍLOHY